

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра загальноправових дисциплін

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни: **ВСТУП ДО СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ**

для студентів юридичного факультету

Дніпро – 2016

Конспект лекцій підготувала **Тіщенкова С.О.** – доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент

Рецензенти:

Єрмоленко Д.О., Проректор з науково-педагогічної роботи та допрофесійної підготовки професор кафедри теорії та історії держави і права Класичного приватного університету доктор юридичних наук, доцент

Петков С.В., професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету, д.ю.н., професор

Конспект лекцій обговорений та схвалений на засіданні кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету

“05” липня 2016 р.,
протокол № 23

ТЕМА № 1. «ДИСЦИПЛІНИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ ЗНАНЬ» (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Поняття та зміст державно-правової спеціалізації юридичного факультету.
2. Практична складова навчання студентів державно-правової спеціалізації.
3. Навчальні дисципліни державно-правової спеціалізації: загальна характеристика.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. // Офіційний вісник. — 2014. — № 19. — Ст. 583).
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року // Офіційний вісник України. — 2012. — № 62.
3. Про державну службу : Закон України від 17 листопада 2011 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 26. — Ст. 273.
4. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 13. — Ст. 222.
5. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 4 квітня 1995 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 19. — Ст. 134.
6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
7. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 20 — 21. — Ст. 190.
8. Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 39. — Ст. 383.
9. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 23. — Ст. 118.
10. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 33. — Ст. 175.
11. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 року

- (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 40. — Ст. 290.
12. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 3. — Ст. 17.
13. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49.
14. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 41-42, № 43, № 44-45. — Ст. 529
15. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 5 березня 1998 року // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 35. — Ст. 237.
16. Великий енциклопедичний юридичний словник. А-Я / за ред. Ю. С. Шемшученка. — 2-е вид., переробл. і допов. — К. : Юридична думка, 2012. — 1017 с.
17. Гимазова Ю. В. Государственное и муниципальное управление : учебник для бакалавров / Ю. В. Гимазова; под общ. ред. Н. А. Омельченко. — М. : Юрайт, 2014. — 452 с.
18. Загоруй И. С. Конституционное право Украины : словарь терминов / И. С. Загоруй. — Луганск : Рио ЛИВД МВД Украины, 1999. — 207 с.
19. Мучник А. Г. Комментарий к Конституции Украины / А. Г. Мучник. — 2-е изд., испр. и доп. — К. : Парламентское издательство, 2003. — Кн. 1. — 400 с.
20. Наливайко Л. Р. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / Л. Р. Наливайко, М. В. Беляєва. — К. : Хай-Тек Пресс, 2013. — 408 с.
21. Румянцев О. Г. Юридический энциклопедический словарь / О. Г. Румянцев, В. Н. Додонов. — М. : ИНФРА М, 1997. — 384 с.
22. Сиренко В. Ф. Государство: демократическое, правовое, социальное (Очерки. Дискуссионные вопросы). — К.: Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2013. — 340 с.
23. Эбзеев Б. С. Конституция, власть и свобода в России: опыт синтетического исследования / Б. С. Эбзеев. — М. : Проспект, 2014. — 336 с.
24. Энциклопедический юридический словарь / [Додонов В. Н. и др.]. — 2-е изд. — М. : ИНФРА-М, 1999. — 367, [1] с.
25. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 1 : А-Г. — 672 с.
26. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1999. — Т. 2 : Д-Й. — 744 с.
27. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2001. — Т. 3 : К-М. — 792 с.
28. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 4 : Н-П. — 720 с.

29. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 5 : П-С. — 736 с.
30. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 6 : Т-Я. — 768 с.
31. Гриценко Г. Д. Правопонимание: антропологические и социокультурные аспекты : [Монография] / Г. Д. Гриценко. — Ставрополь : Ставроп. гос. ун-та, 2002 — 227 с.
32. Органи державної влади України : монографія / за ред. В. Ф. Погорілка. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. — 592 с.
33. Бойко Ю. Ю. Соціалізація майбутніх юристів в освітньому просторі вищого навчального закладу / Ю. Ю. Бойко // Актуальні проблеми психології. — 2010. — №7. — С. 32-39.
34. Прохоренко О. О. Зміст і сутність правової свідомості майбутніх юристів як основа професійно-правової діяльності / О. О. Прохоренко // Часопис Національного університету «Острозька академія». — 2010 — С. 23-29.
35. Руколянська Н. В. Особливості деонтологічного підходу до професійної підготовки майбутніх юристів / Н. В. Руколянська // Форум права. — 2010. — С. 17-23.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Висвітлення сутності та змісту державно-правової спеціалізації на юридичному факультеті. Дослідження взаємозв'язків з іншими навчальними дисциплінами, що викладаються на юридичному факультеті, зокрема: менеджмент у державному управлінні, правозахисні органи в Україні, конституційно-деліктне право, міжнародний захист прав людини, державна служба в Україні, практика Європейського Суду з прав людини та ін..

ВСТУП

"Державно-правова" спеціалізація є частиною фаху «юриспруденція», в рамках якої вона створюється, і передбачає отримання більш поглиблених, професійних знань правових інститутів у публічно-правових відносинах.

Роль юриста в процесі розвитку демократичних інститутів заснованих на загальнолюдських цінностях, принципах політичного різноманіття та ідеологічного плюралізму, неможливо без посилення правового регулювання у сфері публічно-правових відносин, визначення пріоритету людини та її прав і свобод, визнання, дотримання та захисту їх необхідно забезпечити інтереси всіх учасників суспільної взаємодії: України в цілому, суб'єктів, муніципальних утворень, громадських об'єднань, політичних партій, виборчих об'єднань, юридичних і фізичних осіб, проводячи лінію на розвиток демократичних цінностей, зміцнення фінансової та податкової дисципліни,

організацію чіткого контролю з боку держави і суспільства при використанні правових важелів впливу на всіх учасників публічно-правових відносин.

Відкриття державно-правової спеціалізації обумовлено так само потребою гуманізації права, законодавства і всього правозастосування. Важливо правильно реалізувати правові можливості для розвитку соціальних спільнот - народу, нації, населення міст, сіл, громадських організацій.

У зв'язку з розвитком демократичних інститутів в країні, структури представницьких органів влади, форм волевиявлення громадян, ускладнення електоральних технологій, системи судової влади конституційної та адміністративної юстиції - необхідність у підготовці юристів, фахівців в області публічно-правових відносин стає в даний час все більш актуальною.

«Державно-правова» спеціалізація створена при кафедрі загальноправових дисциплін, оскільки тут добре поставлена наукова, організаційна та навчально-методична робота.

1. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ.

Державно-правова спеціалізація – це нові дисципліни і нові можливості на базі класичного юридичної освіти.

Державно-правова спеціалізація представлена у вигляді отримання поглиблених, професійних знань діяльності правових інститутів у публічно - правових відносинах.

Основна мета державно - правової спеціалізації полягає в тому, щоб підготувати юристів для роботи в різних ланках апаратів державних і громадських організацій (органів державної влади та місцевого самоврядування), для забезпечення діяльності політичних партій та громадських організацій, для захисту прав людини в даній сфері.

Державно-правова спеціалізація націлена на підготовку студентів до роботи в різних органах державної влади та органах місцевого самоврядування в якості фахівців з правових питань. Студенти вивчають державно-правові основи бізнесу, зовнішньоекономічної діяльності, антимонопольної діяльності, адміністративну відповідальність і т.п.

Державно-правова спеціалізація припускає підготовку фахівців для практичної і наукової діяльності в різних структурах державної влади і управління, нотаріаті, органах соціального забезпечення, ЗАГС, адвокатурі, митній і податковій службах, юридичних підрозділах унітарних підприємств і організацій, а також для роботи як радники з юридичних питань депутатів законодавчих органів влади різних рівнів і керівників господарських і інших структур.

Студенти отримують більш глибокі знання у сфері конституційного, муніципального та адміністративного права. Випускники вузу можуть працювати в законодавчих і виконавчих органах держави, виконавчих і представницьких органах місцевого самоврядування, в виборчих комісіях різного рівня.

Сфера застосування:

Органи Конституційного контролю, відділи (управління) місцевої адміністрації, Апарат Президента, законодавчо - правові відділи органів управління та комітетів за законодавством Верховної Ради України, законодавчих зборів суб'єктів, Рахункова Палата.

Якість фундаментальної підготовки студентів за державно-правової спеціалізації дозволить випускникам знайти своє місце на ринку праці. Розвиток ринкових відносин, демократичних інститутів, державно-правових структур та органів місцевого самоврядування, активізація законотворчого процесу стимулюють затребуваність високоосвічених юристів, які професійно володіють державно-правовими знаннями. В якості потенційних роботодавців можуть виступати державні органи влади і управління,

муніципальні органи, комерційні і некомерційні організації, суд, прокуратура, органи внутрішніх справ і т.д.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Таким чином, державно-правова спеціалізація в даний час забезпечує отримання престижної освіти, володіючи яким випускники мають унікальну можливість отримати цікаву роботу. Завдання даної спеціалізації полягає в підготовці юристів для роботи в різних ланках апаратів державних і громадських організацій.

2. ПРАКТИЧНА СКЛАДОВА НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ.

Практична підготовка студентів здійснюється на передових сучасних підприємствах і організаціях різних галузей (науки, освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі, державного управління тощо), зокрема, може здійснюватися на базі самого ж вузу. Важливо, що вона (практика) проводиться в умовах професійної діяльності під організаційно-методичним керівництвом викладача вузу та спеціаліста з даного фаху (на підприємстві, в установі, організації). Безпосередній зміст (види, форми, тести перевірки рівня знань, уміння, навички, яких студенти мають досягти) практичної підготовки треба шукати в робочих навчальних програмах кожної такої або т.зв. "наскрізній програмі" практики - проконтролюйте, щоб ці документи були затверджені керівником вузу!

Організація практичної підготовки регламентується окремим Положенням про проведення практики студентів вузів України, незалежно від підпорядкування та форми власності останнього. Також вузи мають право, закріплене цим Положенням, розробляти та затверджувати на підставі останнього інструкції, які враховують особливості навчання з конкретної спеціальності чи спеціалізації - дізнайтеся, чи є така на кафедрі або в вузі.

Перше, на час виробничого навчання, практики студентам забезпечуються робочі місця, безпечні та нешкідливі умови праці (це вимога ст. 53 Закону України "Про освіту").

Тож, практика студентів проводиться на базах практики, які мають **відповідати вимогам** програми. Важливо, що студенти можуть **самостійно** з дозволу відповідних кафедр підбирати для себе місце проходження практики і пропонувати його для використання. Це вимога п. 2.3 Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, підкріплена вищезгаданою ст. 51 Закону "Про освіту".

З базами практики (підприємствами, організаціями, установами **будь-якої** форми власності) вузи **завчасно** укладають договори на проведення практичної підготовки за чітко встановленою формою - слідкуйте за тим, що договір, по-перше, був (якщо в договорах або угодах на навчання студентів питання практики вже обумовлене, то такі окремі договори можуть не укладатися), по-друге, не укладався "заднім числом", по-третє, відповідав вимогам Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України. Тривалість дії договорів погоджується договірними сторонами та може визначатися на період конкретного виду практики або на термін до 5 років.

Розподіл студентів на практику проводиться вузами через **накази** ректора або по факультетах на підставі договорів або інших документів про проведення практик.

За наявності вакантних місць студенти можуть бути зараховані на штатні посади підприємства (організації), якщо така робота на них відповідає вимогам програми практики (при цьому не менше 50% часу відводиться на підготовку за програмою практики). У період роботи на робочих місцях і посадах з **виплатою заробітної плати** за студентами зберігається право на одержання стипендії за результатами підсумкового контролю. Усім студентам-практикантам на період практики, що проводиться за межами місця знаходження вузу, **сплачуються добові** за рахунок останнього в розмірах, встановлених чинним законодавством. При цьому враховується час знаходження в дорозі до бази практики і назад (студентам, зарахованим на період практики на штатні посади в геологічних партіях і експедиціях, а також у екіпажі суден з виплатою заробітної плати та польового забезпечення або безкоштовного харчування, **добові не сплачуються**). Вузи можуть утримувати зі студентів добові за пропущені з неповажних причин дні практики, зазначені у таблиці відвідування баз практики. Проживання студентів-практикантів у гуртожитках баз практик або в орендованих для цього житлових приміщеннях також сплачується вузом. Проживання студентів-практикантів у гуртожитках вузів інших міст (за договорами між вузами про взаємообмін місцями у гуртожитках) сплачується студентами за свій рахунок. Проїзд студентів залізничним і автомобільним транспортом до місця знаходження баз практики і назад сплачується за рахунок вузу, але проїзд до баз практики і назад міським і приміським (до 50 км) транспортом сплачується студентами **за свій рахунок**.

Відповідальність за організацію, проведення і контроль практики покладається на ректорів вузів. Навчально-методичне керівництво та виконання програм усіх практик забезпечують випускаючі кафедри (їхні завідувачі). Загальну організацію практики та контроль за її проведенням у вузі здійснює керівник практики (завідуючий відділом практики) – поцікавтеся хто ця особа.

Безпосереднім керівником практики (це інша особа, ніж завідуючий відділом практики) можуть бути лише досвідчені викладачі кафедр, але для керівництва практикою при підготовці студентів за робітничою професією можуть залучатись і майстри виробничого навчання. Така особа називається **керівник практики від вищого навчального закладу**. Він зобов'язаний:

- перед початком практики контролювати підготовленість баз практики;
- забезпечити проведення всіх організаційних заходів перед від'їздом студентів на практику: інструктаж про порядок проходження практики й із техніки безпеки, надання студентам-практикантам необхідних документів (направлення, програми, щоденник, календарний план, індивідуальне завдання, тема курсового (дипломного) проекту (роботи), методичні рекомендації тощо), перелік яких встановлює вуз;
- повідомляти студентів про систему звітності з практики: подання письмового звіту, виконання кваліфікаційної роботи, оформлення

виконаного індивідуального завдання, підготовка доповіді, повідомлення, виступу тощо;

- у тісному контакті з керівником практики від бази практики забезпечити високу якість її проходження згідно з програмою;
- контролювати забезпечення нормальних умов праці (та побуту) студентів та проведення з ними обов'язкових інструктажів з охорони праці, техніки безпеки;
- контролювати виконання студентами-практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку, вести або організовувати ведення табеля відвідування студентами бази практики;
- у складі комісії приймати заліки з практики.

З боку бази практики (підприємства, організації) з числа кваліфікованих спеціалістів також призначається керівник практики. Така особа називається **керівник практики від бази практики**. Він зобов'язаний:

- прийняти студентів на практику згідно з календарним планом;
- створити необхідні умови для виконання студентами програм практики, не допускати використання їх на посадах та роботах, що не відповідають програмі практики і майбутній спеціальності;
- забезпечити студентам умови безпечної роботи на кожному робочому місці; проводити обов'язкові інструктажі з охорони праці: ввідний і на робочому місці; в разі потреби навчати студентів-практикантів безпечних методів праці; забезпечити спецодягом, запобіжними засобами, лікувально-профілактичним обслуговуванням за нормами, встановленими для штатних працівників.
- надати студентам-практикантам і керівникам практики від вузу можливість користуватись лабораторіями, кабінетами, майстернями, бібліотеками, технічною й іншою документацією, необхідною для виконання програми практики.
- забезпечити облік виходів на роботу студентів-практикантів та повідомляти вуз про всі порушення трудової дисципліни, внутрішнього розпорядку, інші порушення;
- після закінчення практики надати характеристику на кожного студента-практиканта, в якій відобразити якість підготовленого ним звіту.

Сам же студент при проходженні практики зобов'язаний:

- до початку практики одержати від керівника практики від вузу консультації щодо оформлення всіх необхідних документів (зокрема, направлення, щоденник, календарний план, індивідуальне завдання);
- своєчасно прибути на базу практики;
- у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики та вказівками її керівників;
- вивчити та суворо дотримуватись правил охорони праці, техніки безпеки та виробничої санітарії;
- нести відповідальність за виконану роботу;
- своєчасно скласти залік з практики.

Після закінчення практики студенти звітують про виконання програми й індивідуального завдання - подають письмовий звіт, підписаний і оцінений безпосередньо керівником від бази практики. Письмовий звіт, який має містити відомості про виконання студентом усіх розділів програми практики й індивідуального завдання, а також розділи з питання охорони праці, висновки і пропозиції, список використаної літератури, разом із іншими документами, установленими та оголошеними вузом до **практики** (щоденник, характеристика тощо), подається на рецензування керівнику практики від вузу. Потім звіт захищається студентом (з диференційованою оцінкою) в комісії, призначеній завідуючим кафедрою, до складу якої входять керівники практики від вузу та від баз практики, а також за можливістю, викладачі кафедри, які викладали практикантам спеціальні дисципліни. Комісія приймає залік у студентів на базах практики в останні дні її проходження або у вузів протягом перших десяти днів семестру, який починається після практики. Оцінка за практику вноситься в заліково-екзаменаційну відомість і в залікову книжку студента за підписами членів комісії, **враховується** при визначенні розміру стипендії разом із іншими оцінками за результатом підсумкового контролю.

Студенту, який не виконав програму практики без поважних причин, може бути надано право проходження практики повторно при виконанні умов, визначених вузом. Студент, який ізнов отримав негативну оцінку по практиці в комісії, **відраховується** з вузу.

Для підвищення рівня фахових знань та практичних навичок у тій чи іншій галузі права студентам потрібно бути залученими до юридичної клініки ВУЗу. Адже, **юридична клініка** – це структурний підрозділ вищого навчального закладу III–IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом “Правознавство”, створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів і передбачає формування професійно значущих умінь та навичок шляхом проведення для студентів теоретичних лекційних занять, інсценування та моделювання професійних ситуацій на практичних заняттях у навчальних аудиторіях (наприклад, навчання прийомів консультивання клієнта), а також під час юридичної практики, коли клініцисти надають правові консультації, проводять інтерв’ювання клієнтів клініки.

Юридична клініка надає безкоштовну правову допомогу з питань:

- захисту конституційних прав і свобод громадян та організацій;
- цивільного, житлового, сімейного, трудового права та соціального забезпечення;
- правового регулювання підприємницької та інвестиційної діяльності;
- захисту прав молоді та неповнолітніх та ін.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ

Таким чином, одним з найважливіших чинників навчання студента є практична сфера, це проходження навчальної практики за програмою, а також займатися в юридичній клініці ВУЗу, яка є найдієвішою формою

навчання студентів вмінню реалізації права. Зрозуміло, що студенти, які пройшли навчання в юридичній клініці, опанували спеціальні знання, уміння і навички, необхідні для роботи юриста. Разом з цим, процес проходження практики в клініці сприяє розвитку професійно важливих особистих якостей (емоційно-вольових, комунікативних, когнітивних, мотивації на досягнення результатів в роботі), що свідчить про те, що одним з найважливіших чинників професійної підготовки юристів є клінічне навчання.

3. НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.

Вивчаються такі дисципліни спеціалізації, як:

- Вступ до спеціалізації
- Менеджмент у державному управлінні
- Конституційно-деліктне право
- Державна служба в Україні
- Міжнародний захист прав людини
- Муніципальне право
- Правозахисні органи в Україні
- Конституційно-процесуальне право
- Адміністративна юстиція
- Практика Європейського Суду з прав людини та інші.

Назва дисциплін спеціалізації та їх кількість визначається ВНЗ самостійно.

Навчальна дисципліна *«Вступ до спеціалізації»* є наданням студентам-юристам основних знань про вимоги до професійних та особистих якостей правників, ознайомлення зі специфікою соціального регулювання їхньої професійної діяльності, розкриття системи формування світогляду юриста, ознайомлення студентів з особливостями юридичної практичної діяльності, змістом основних положень нормативно-правових актів законодавства України, що регламентують сферу державно-правової діяльності юриста та міжнародними стандартами державно-правової діяльності юриста, активізація професійної соціалізації особистості студента, підготовка шляхом інтеграції теоретичного навчання та різних видів навчальних занять, практик і стажування висококваліфікованих юристів фахівців, що сприятиме формуванню якісного кадрового потенціалу для роботи як на всіх рівнях органів державної влади та місцевого самоврядування, так і в громадських організаціях.

Навчальна дисципліна *«Конституційно-деліктне право»* є поглибленням знань в сфері конституційно-правової відповідальності, формування системи теоретичних та практичних знань щодо конституційного делікту як підстави настання конституційно-правової відповідальності.

У межах навчального курсу аналізується предмет, метод та система конституційно-деліктного права; вивчення передумов становлення і особливостей розвитку інституту конституційно-правової відповідальності; дослідження конституційно-правового делікту як окремого виду правопорушень; розкриття специфіки, форм і санкцій конституційно-правової відповідальності; аналіз міжнародних стандартів конституційно-деліктного права.

Під час вивчення навчальної дисципліни *«Державна служба в Україні»* студент має опанувати правовідносини державних органів між собою, між державними органами та приватними системами, між державними органами

та державними службовцями; система державної служби, її організаційно-управлінська структура, принципи функціонування державної служби та управління нею. Завданням якої є: 1) надання системних знань щодо необхідності та сутності основних напрямів розвитку державної служби як невід'ємної складової демократичної, правової, соціальної держави з соціально орієнтованою економікою, громадянського суспільства; 2) засвоєння положень державної політики у сфері державної служби, в тому числі державної кадрової політики, формування вмінь з розробки та запровадження заходів щодо їх реалізації, освоєння конституційно-правових засад та основних принципів державної служби, вміння організовувати свою професійну діяльність у межах законодавчих положень; 3) формування вмінь відповідно до своєї професійної діяльності у межах прав, обов'язків і повноважень, визначених для державного службовця, а також практичних навичок з оцінки результатів професійної діяльності державних службовців і здійснення заходів щодо забезпечення підвищення результативності та ефективності професійної діяльності.

Навчальна дисципліна *«Міжнародний захист прав людини»* є підвищення рівня теоретичних і практичних знань у сфері конституційно-правового статусу особи для формування та розвитку теоретико-правових уявлень у сфері міжнародно-правових стандартів, регламентації конституційно-правового статусу особи, в сфері реалізації, охорони та захисту прав і свобод як на національному, так і міжнародному рівнях.

Муніципальне право як навчальна дисципліна являє собою систему знань, одержаних наукою муніципального права і практикою його створення і реалізації. Воно виділилось в особливий напрям вітчизняного право — й державознавства та є складовою частиною української правової науки. Як навчальна дисципліна муніципальне право має вужчий зміст, ніж наука, оскільки ви-вчається в рамках програм, тематичних та учбових планів навчального курсу. Новий предмет в системі юридичної освіти не підміняє інші навчальні дисципліни, а стимулює розвиток різних сфер вітчизняного правознавства та сприяє досягненню якісно нового рівня юридичної освіти в країні. Цілісний характер цієї галузі знань визначається єдністю її об'єкту — місцевого само-врядування.

Ця дисципліна вивчається у всіх юридичних навчальних закладах України, щоправда, під різними назвами. Зокрема, в Національній юридичній академії України ім. Ярослава Мудрого викладається курс «Державне управління та самоврядування», в Київському університеті права — «Державне будівництво та самоврядування в Україні», на юридичному факультеті Київського національного університету культури і мистецтв — курс «Організація управління та місцевого самоврядування в Україні», на юридичних факультетах Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка — «Державне процесуальне право», на економіко-правовому факультеті Донецького державного університету — курс «Комунальне право України», в Академії муніципального управління, Львівському

національному університету ім. І. Франка, Одеській національній юридичній академії та Одеському національному університеті ім. І. І. Мечнікова — дисципліна «Муніципальне право України».

«Конституційно-процесуальне право» є спрямовуванням на ознайомлення слухачів зі специфікою «Конституційно-процесуального права України» як галузі права, як науки та навчальної дисципліни; дослідження джерел конституційно-процесуального права; вивчення особливостей процедури проведення виборів та референдумів; вивчення конституційного механізму закріплення, охорони та захисту прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в процесуальному аспекті; з'ясування теоретико-правових проблем парламентаризму; розкриття основних проблем науки та практики конституційно-процесуального права; розвиток здібностей до дослідницької діяльності, самостійності та відповідальності.

Вивчення навчальної дисципліни **«Практика Європейського Суду з прав людини»** є набуття та поглиблення знань про захист прав людини і громадянина з прав людини, а саме: сформувати у слухачів знання щодо основних положень Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, організації діяльності та структури Європейського суду з прав людини, а також визначати порядок звернення до суду та виконання рішень; навчити мислити логічно, застосовуючи для розв'язання поточних завдань формально-логічні методи: індукції, дедукції та інші. Вивчення історичних передумов розвитку прав і свобод людини та їх захисту на міжнародному рівні; сприяти формуванню правового виховання, громадсько-політичної та правової культури майбутнього юриста.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

Таким чином, навчальні дисципліни за напрямом державно-правової спеціалізації є досить важливими. Для кожної навчальної дисципліни, яку вивчає студент, на підставі, зокрема, навчального (учбового) плану вищим навчальним закладом (конкретно - кафедрою, що "читає" дисципліну) складається робоча навчальна програма, що містить виклад конкретного змісту дисципліни, послідовність, організаційні форми її вивчення й їхній обсяг, визначає форми, засоби поточного та підсумкового контролю.

ВИСНОВКИ

Отже, одним із важливих напрямів державно-правової спеціалізації є підготовка шляхом інтеграції теоретичного навчання та різних видів практичних занять, практик і стажування висококваліфікованих фахівців юристів-правознавців, що сприятиме формуванню якісного кадрового потенціалу для роботи як на всіх рівнях органів державної влади та місцевого самоврядування, так і на підприємствах, установах та організаціях різних форм власності. На цій спеціалізації здійснюється підготовка юристів для роботи в різних ланках апаратів державних та громадських організацій. Крім того, державно-правова спеціалізація спрямована на високоякісну підготовку науково-педагогічних кадрів.

Вивчення навчальних дисциплін по данній спеціалізації ґрунтується на останніх досягненнях вітчизняної та світової освіти, при цьому враховуються усі зміни в законодавстві, які пов'язані з розбудовою України як демократичної, соціальної і правової держави.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до практичних занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету або у книжковому фонді навчально-методичного кабінету кафедри загальноправових дисциплін.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.

ТЕМА № 2. «ПРОФЕСІЯ ЮРИСТА ТА ЮРИДИЧНІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ» (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЙ:

1. Професія юриста та формування юриста як професіонала.
2. Загальна характеристика та основні риси юридичної професії.
3. Особисті та професійні вимоги, що ставляться до представників окремих юридичних спеціальностей: суддя, прокурор, слідчий, адвокат, нотаріус, юрисконсульт.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. // Офіційний вісник. — 2014. — № 19. — Ст. 583).
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року // Офіційний вісник України. — 2012. — № 62.
3. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 06 червня 2011 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 51. — Ст. 2136.
4. Про державну службу : Закон України від 17 листопада 2011 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 26. — Ст. 273.
5. Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 39. — Ст. 383.
6. Про прокуратуру : Закон України від 5 листопада 1991 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 53. — Ст. 793.
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 41-42, № 43, № 44-45. — Ст. 529.
8. Конституційне право України / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. — К. : Український центр правничих студій, 1999. — 376 с.
9. Конституційне право України : підручник / за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. — К. : Ін Юре, 2002. — 544 с.
10. Конституційне право України. Академічний курс : підруч. для вищ. навч. закл. : у 2 т. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. — К. : Юридична думка, 2008. — Т. 2. — 800 с.
11. Конституційне право України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [В. І. Орленко та ін.] ; за ред. проф. Ю. І. Крегула ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. — 2-ге вид., допов. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. — 527 с.

12. Наливайко Л. Р. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / Л. Р. Наливайко, М. В. Беляєва. — К. : Хай-Тек Пресс, 2013. — 408 с.
13. Ортинський В. Л. Управління в органах виконавчої влади України : навч. посіб. / В. Л. Ортинський, З. Р. Кісіль, М. В. Ковалів. — К. : Центр учбової літератури, 2008. — 296 с.
14. Румянцев О. Г. Юридический энциклопедический словарь / О. Г. Румянцев, В. Н. Додонов. — М. : ИНФРА М, 1997. — 384 с.
15. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 1 : А-Г. — 672 с.
16. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1999. — Т. 2 : Д-Й. — 744 с.
17. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2001. — Т. 3 : К-М. — 792 с.
18. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 4 : Н-П. — 720 с.
19. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 5 : П-С. — 736 с.
20. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 6 : Т-Я. — 768 с.
21. Дерещ В. А. Органи виконавчої влади України та управлінські відносини : монографія / В. А. Дерещ. — К. : Юрид. думка, 2007. — 180 с.
22. Тодика Ю. М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика : монографія / Ю. М. Тодика. — К. : Факт, 2001. — 328 с.
23. Бакаянова Н. М. Підвищення кваліфікації адвоката у світлі реалізації принципів організації та діяльності адвокатури / Н. М. Бакаянова // Право і суспільство. — 2012. — № 2. — С. 328-331.
24. Бойко Ю. Ю. Соціалізація майбутніх юристів в освітньому просторі вищого навчального закладу / Ю. Ю. Бойко // Актуальні проблеми психології. — 2010. — №7. — С. 32-39.
25. Бойчук М. Принципи здійснення контролю дискреційних повноважень у діяльності органів внутрішніх справ / М. Бойчук // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 7. — С. 31-35.
26. Вознюк Н. Третейське самоврядування в Україні: проблеми та пропозиції реформування / Н. Вознюк // Юридична Україна. — 2014. — № 3. — С. 17-20.
27. Говоруха М. Суть наглядової діяльності прокурора та процесуального керівництва / М. Говоруха // Вісник прокуратури. — 2013. — № 11. — С. 24-28.
28. Граб М. Метод математичного моделювання у діяльності юриста / М. Граб // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 5. — С. 21-23.

29. Гутаріна К. В. Роль правника в демократичному суспільстві: Правила професійної етики адвоката в США та Україні / К. В. Гутаріна // Адвокат. — 1999. — № 3. — С. 31-32.
30. Добрянський С. Особливості формування моральної культури юриста у сучасних умовах / С.Добрянський // Вісник Львівського університету. — 2009. — Вип. 49. — С. 14-19.
31. Єфіменко М. Ю. Правовий статус адвоката в адміністративному судочинстві / М. Ю. Єфіменко // Право і безпека. — 2013. — № 3 (50). — С. 35-41.
32. Іванищук А. Адміністративна процедура призначення на посаду судді вперше / А. Іванищук // Юридична Україна — 2013. — № 7. — С. 20-23.
33. Котикова О. М. Дослідження психолого-педагогічних аспектів професійної діяльності юриста / О. М. Котикова // Форум права. — 2010. — №6. — С. 43-49.
34. Котикова О. М. Формування змісту вищої юридичної освіти на основі структурно-функціонального аналізу професійної діяльності юриста / О. М. Котикова // Держава і право. — 2010. — №5. — С. 45-48.
35. Кравченко В.В. Наглядова діяльність органів прокуратури в історичному аспекті / В. В. Кравченко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. — 2012. — № 3. — С. 116-121.
36. Лановенко І. І. Психологічне забезпечення підготовки фахівця-юриста до майбутньої професійної діяльності / І. І. Лановенко // Збірник наукових праць. Психологічні науки. — 2011. — Т. 2. — С. 202-204.
37. Левченко І. В. Етика нотаріальної діяльності / І. В. Левченко, В. В. Клемпарська // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2013. — № 9. — С. 44-49.
38. Логінова С. М. Адвокатська таємниця: теорія і практика: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / С. М. Логінова. — К., 2004. — 19 с.
39. Лубшев Ю. Ф. Курс адвокатского права : учеб. для студ. вузов / Ю. Ф. Лубшев. — 2.изд. — М. : ООО «Профобразование», 2003. — 420 с.
40. Цип'ящук М. Б. Професійне мислення юристів: теоретичні основи дослідження / М. Б. Цип'ящук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». — 2011. — № 2 (4). — С. 21-27.
41. Черниш В. Професійний обов'язок як структурний елемент деонтологічних засад діяльності нотаріуса / В. Черниш // Юридична Україна. — 2014. — № 5. — С. 22-26.
42. Шукліна Н. Г. Професійний розвиток судді: виклики сьогодення / Н. Г. Шукліна // Вісник господарського судочинства. — 2013. — № 3. — С. 64-68.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Зрозуміти, що професія юриста як своєрідний вид соціальної діяльності відрізняється низкою специфічних властивостей, зумовлених значенням права і законності у житті суспільства. Охорона, захист прав і законних інтересів громадян, боротьба з правопорушеннями, кваліфіковане розв'язання різноманітних юридичних спорів і практичних питань є змістом повсякденної діяльності і разом з тим є їх професійним обов'язком. Саме юристи здатні ефективно впливати на зміцнення законності і правопорядку у державі. Необхідність чіткого виконання своїх службових та інших професійних повноважень ставить перед ними високі вимоги.

Розкриття юридичної діяльності через певні сфери та форми соціальної діяльності. Будь-яка активність людини спостерігається лише у випадку свого зовнішнього прояву та може існувати як самостійне явище лише у системі зв'язків, тобто у певній сфері соціальних координат або відносин.

ВСТУП

Розгляд цієї теми має велике значення у формуванні майбутнього фахівця юриста, оскільки правова регламентація будь-якої сфери діяльності юриста закріплена окремими правовими нормами, в яких закріплюються основні вимоги до фахівця. Конституція, як Основний Закон, закріплює основи діяльності фахівця-юриста у подальшій професійній діяльності.

Ця тема дає можливість зрозуміти, що професія юриста як своєрідний вид соціальної діяльності відрізняється низкою специфічних властивостей, зумовлених значенням права і законності у житті суспільства. Охорона, захист прав і законних інтересів громадян, боротьба з правопорушеннями, кваліфіковане розв'язання різноманітних юридичних спорів і практичних питань є змістом повсякденної діяльності і разом з тим є їх професійним обов'язком. Саме юристи здатні ефективно впливати на зміцнення законності і правопорядку у державі. Необхідність чіткого виконання своїх службових та інших професійних повноважень ставить перед ними високі вимоги. По-перше, юрист має глибоко усвідомлювати свою місію як високу довіру суспільства і держави, а тому його порядність, чесність, безкорисливість, об'єктивність, постійне прагнення до самовдосконалення повинні бути невід'ємними рисами його особистості.

В сучасних умовах природно відбуваються і певні зміни в юриспруденції, самому характері юридичної діяльності, спеціалізації правової роботи. Це означає, що зростає не тільки значення і престижність юридичної діяльності, праці юристів, ця діяльність набуває більшого суспільного визнання на різних рівнях державно-політичної системи, у державній роботі, зокрема. Розбудова правової держави ставить перед юристами складні завдання щодо удосконалення форм і методів їх роботи. Розвиток ринкової економіки, створення нових її укладів, видів підприємництва й господарювання форм і методів їх роботи. Розвиток ринкової економіки, створення її нових укладів, видів підприємництва й господарювання потребують нових підходів до правового регулювання економічних відносин, оновлення відповідних форм і

методів захисту правових відносин. Існуючий «набір» юридичних спеціальностей постійно змінюється завдяки появі нових видів юридичних послуг, пов'язаних, наприклад, із застосуванням норм комерційного, господарського, інноваційного, міжнародного приватного права, тощо.

Зокрема, в межах цієї теми є важливим розкриття юридичної діяльності через певні сфери та форми соціальної діяльності. Будь-яка активність людини спостерігається лише у випадку свого зовнішнього прояву та може існувати як самостійне явище лише у системі зв'язків, тобто у певній сфері соціальних координат або відносин. Безумовно, що юридична діяльність має у своєму арсеналі власні форми реалізації. Можливо виділити розумову, виробничу, політичну, організаційну, управлінську, виховну та безліч інших видів діяльності за формою прояву або способом реалізації. Значна кількість видів діяльності обумовлена багатогранністю соціального життя, складністю суспільно-правових відносин та зв'язків.

Важливо розуміти чим складна і цікава юридична професія, особливості її впливу на життя суспільства, її роль у різних людських стосунках. Потрібно визначитися, які головні риси та якості потрібно розвивати у собі, щоб стати справжнім юристом, юристом-професіоналом.

1. ПРОФЕСІЯ ЮРИСТА ТА ФОРМУВАННЯ ЮРИСТА ЯК ПРОФЕСІОНАЛА.

Професія юриста — одна із найдавніших у людському суспільстві. Спочатку роль знавців права виконували старші досвідчені і найбільш авторитетні, здібні члени громади, рядові старійшини, жерці, «волхви», служителі релігійного культу, а пізніше — духовенство (єпископи, священики). Із часом виникла потреба мати окрему групу людей, яка б займалася правотворчою діяльністю і охороною громадського порядку. Велика увага приділялась тлумаченню правових норм, вирішенню різноманітних конфліктів та суспільних проблем. Ці питання належали до компетенції еліти, яка стала прототипом сучасних юристів та представників деяких інших професій.

Слово «юрист» грецького походження, в літературній українській мові існує слово «правник», а в розмовній мові — «правовик», «законник». Так чи інакше, ці слова характеризують особу як фахівця з правознавства, в галузі права, що вміє логічно, стисло та конкретно мислити і якого готують у вищих школах.

Так, перший юридичний факультет в Європі був створений в університеті м. Болонья (Італія). Ця подія відбулася у XII ст. На Україні спочатку деякі відомості з права викладалися в монастирях Києва, Чернігова, Галича, Луцька, а у 1661 році було засновано Львівський університет, серед чотирьох факультетів якого був і юридичний. Це — перший університет в Україні, і треба сказати, що на сьогодні рейтинг його досить високий в Європі.

Вічний зразок юристів започаткований у VI ст. в Римі. Римські юристи

Панініян, Павлюс, Ульпіян, Модестин, Гай — перші юристи у світі, які стали творцями правознавства. Римське право настільки було досконалим, що з XII ст. його почали вивчати у європейських університетах. Це була спочатку так звана школа «глю-сарів», а пізніше школа «коментаторів», які згодом отримали назву юристів. Вивчається римське право і сьогодні в багатьох університетах. Рецепція (визнання) римського права поширена в деяких державах понині.

На сьогодні в Україні юристів готують в університетах, інститутах, середніх спеціальних закладах, а основи права викладають багатьом майбутнім спеціалістам інших професій. Фах юриста нині став таким популярним, що без нього не може обійтися жодна галузь народного господарства, апарат державного управління, місцевого самоврядування, не кажучи вже про законодавчу владу чи приватні структури. Та, на жаль, юристів в Україні все ж не вистачає. Практика засвідчує, що їх потрібно хоча б у 3—4 рази більше. Особливо гостру потребу в юристах відчувають правоохоронні органи, які сьогодні перевантажені роботою, що не дає можливості займатися якісним регулюванням суспільних відносин.

Сучасні вищі навчальні заклади юридичного профілю повинні готувати поряд зі знавцями «букви», знавців духу права. Для цього потрібно більше уваги приділити вивченню історико-теоретичних юридичних дисциплін, щоб розширити загальну правничу ерудицію, оскільки право завжди відстає від розвитку суспільства. Вивчати право слід на основі української національно-правової теорії і норм міжнародного права. Для цього навчальні плани, підручники та посібники треба готувати відповідно до наукових концепцій. Крім того якість підготовки підручників могла б бути кращою. Бажано практикувати написання курсів навчальних дисциплін з більшою кількістю тем, замість загальних підручників, що дасть можливість вибору чи самостійного опрацювання з урахуванням змін у суспільному житті.

У юридичних навчальних закладах повинна вчитись національне свідомо молодь із високими моральними якостями, для якої робота юриста має бути внутрішнім покликанням, а не «модною», престижною чи вигідною професією. Цей орієнтир сьогодні дуже актуальний. Справа в тому, що рівень знань у сучасних школярів не відповідає рівню соціальної зрілості. Здебільшого випускники середніх шкіл мають непогані теоретичні знання з основ наук, але рівень їх свідомості низький. А юрист повинен бути, перш за все, особистістю із високим ступенем соціалізації. Адже по професії юриста було завдано удар командно-адміністративною системою, де все вирішувалось партійно-господарським активом, партійними функціонерами, які бажали довести верховенство соціалізму будь-якою ціною.

Тому у час розбудови правової держави України діяльність юристів має політичний характер, а сучасні закони відстають від життя. Необхідно вдаватись до юридичної творчості з урахуванням того, що юрист діє від імені держави, «лікує» хворе суспільство, здійснює юридичний контроль. Тут небезпека криється в одновимірності юриста. Одномірний простір для

правника є неприпустимим. Розуміння права особою вимагає багатовимірний простор, врахування індивідуальних, колективних та загальносоціальних інтересів, психологічних особливостей своєї діяльності та багато іншого.

Виходячи з цього, можна дещо спрогнозувати розвиток юридичної освіти. Перш за все, мова повинна йти про професійну орієнтацію старшокласників загальноосвітніх шкіл. Це є проблемою, яка хвилює всіх. Загальноосвітня підготовка має бути такою, щоб особа, яка вступила до юридичного вузу, була здатна і могла сприймати належним чином поданий матеріал і розуміти його. Студент першого курсу мусить бути готовим до засвоєння фундаментальних історико-теоретичних юридичних дисциплін та ін. Він повинен мати теоретичні знання і виявляти практичні навички із соціальної культури, етики та психології, оскільки досконале знання і навички із цих дисциплін дають змогу належно професійно зорієнтувати їх. Досягти цього — завдання Міністерства освіти.

Особливі вимоги повинні висуватись при вступі до юридичного вищого навчального закладу Абітурієнт має подати приймальній комісії реферат на одну із тем розроблених науковцями. Звичайно, основне завдання реферету полягатиме в огляді спеціальної літератури, історії проблематики, шляхів і орієнтовного плану майбутнього наукового дослідження. Як правило, цей реферат повинен бути історико-теоретичного спрямування з виходом, здебільшого, на конкретну галузь права.

На першому курсі має розпочатись наукова робота студента з обраної теми дослідження під керівництвом професора чи доцента. Подальше навчання повинно здійснюватись згідно із загальним планом науково-дослідної роботи факультету (вузу, кафедр).

Зокрема, на семінарських заняттях має бути не переказування лекції, а обговорення наукових проблем, розкриття їх змісту в межах вивченого матеріалу. На практичних заняттях повинні вироблятися пропозиції до чинного законодавства, розроблятися нові проекти кодексів, статутів, положень тощо. У залученні студентів до проблемного навчання мають бути зацікавлені відповідно і наукові товариства. Як підсумок — випускник вузу подає на захист дипломну роботу, над якою він працював протягом всього періоду навчання.

Щоб залучити практичних працівників до наукових досліджень, слід належно організувати стажування студентів. Адже саме завдяки практичній роботі можна отримати фактичний матеріал для підтвердження теоретичних досліджень. У свою чергу практичний працівник-наставник повинен сприяти науковому дослідженню свого підопічного і спільно з ним готувати відповідні теоретичні розробки. При цьому час, витрачений на наукову роботу зі студентами, повинен зараховуватись як професійна діяльність. Таким чином у практичних установах повинні бути створені наукові проблемні групи, а то й кафедри на громадських засадах.

У системі юридичних дисциплін, які вивчають у вищих навчальних закладах,

важливе місце слід відводити тим, які безпосередньо формують професійну культуру майбутнього юриста. Адже сама ідея Української Правової держави пов'язана із культурою застосування правових и моральних норм у вирішенні різних суспільних проблем. Серед таких дисциплін чільне місце повинна посісти юридична деонтологія.

Потребує докорінної перебудови, реорганізації система вищої освіти. Зокрема, слід активно впроваджувати двоступеневу освіту, що, безумовно, вплине на якість підготовки спеціалістів. Також доцільним є введення інternатури. Тобто видача дипломів має здійснюватися після певного терміну практичної роботи (наприклад, року), яку відповідно позитивно оцінили. Для планового розподілу молодих спеціалістів необхідно ввести правило обов'язкового п'ятирічного відпрацювання згідно з розподілом. А для системи МВС потрібно ще й забороняти юристам після звільнення зі служби працювати в різних комерційних, державних чи приватних структурах. Це можна дозволити лише через певний проміжок часу, наприклад 5 років, оскільки можливе використання службової таємниці, форм і методів роботи міліції проти самої ж міліції. Введення такого правила також стабілізує міграцію кадрів.

Можна створити систему необхідних і достатніх умов, які визначають модель сучасного юриста на роботі у практичних підрозділах. Це, зокрема, чотири групи таких чинників: покликання, вища юридична освіта, вдала спеціалізація; національні почуття, акторська та інші види культури; потяг до науки, принциповість, внутрішній імператив службового обов'язку; досвід, професійна мораль вірність обітниці.

Що стосується покликання, то слід зазначити, що юрист має любити свою професію, бути захопленим нею, мати нахил до роботи з людьми. Адже до нього звертаються громадяни зазвичай в екстремальних ситуаціях, у скрутні та безвихідні моменти. Незважаючи на те, чи вірить юрист людині, чи ні, він зобов'язаний їй допомогти. Саме покликання дасть можливість відчувати, коли винна людина говорить правду, а коли — ні. При цьому слід пам'ятати, що кримінальне покарання є л'л-іііе допоміжним засобом боротьби зі злочинністю. Тобто Кримінальний кодекс не повинен бути мечем. Покликання юриста дає можливість побачити у злочинці чюдину, працювати не під страхом, оскільки робота під страхом — це насильство над собою. Юрист, який обирає професію за покликанням, перш іа все, обстоюватиме інтереси потерпілих і не боїтиметься порушити права злочинця. У цих поняттях потрібно вміти розбиратися, і допоможе тут освіта.

Немає сумніву в тому, що кожен юрист повинен мати вищу освіту. Особливо це стосується працівників органів внутрішніх справ, серед яких лише половина — юристи. Тому доцільно, щоб кожен офіцер міліції мав вищу освіту, а молодший начальницький склад — хоча б середню спеціальну юридичну освіту. Проте для підвищення компетенції та інтелекту юристові необхідна не тільки юридична освіта, а й педагогічна, економічна, журналістська тощо. У цьому аспекті добре зарекомендували себе річні

курси перекваліфікації з денною формою навчання. Тобто юрист повинен бути, так би мовити, енциклопедистом, особливо це стосується знань із психології, економіки, екології тощо.

Фактично населення визнає тих юристів, які добре знають цивільне і трудове право та цивільний процес. Тобто юрист повинен бути не стільки криміналістом, скільки цивілістом із добрими знаннями римського права. Адже цивільні та трудові правовідносини виникають у суспільному житті на кожному кроці. Проте студенти більше тяжіють до вивчення саме кримінального права. Тому модель майбутнього юриста повинна формуватись завдяки вдалій спеціалізації вже на першому році навчання. Цьому сприятимуть вивчення нахилів студента, робота над науковою проблемою, дослідження, яке може стати основою для дипломної роботи, результати практики та інтернатури тощо. При цьому важливо, щоб випускник був призначений саме на ту посаду, яка відповідає профілю його спеціалізації.

Неможливо уявити собі юриста без твердих громадських установок та національних почуттів. Кожен юрист повинен виробити власний варіант політичної культури. Вона має ґрунтуватися на міцних моральних засадах, які утвердилися в народі, на стійкому імунітеті проти всіляких панічних настроїв. Важливо також, щоб юристів не охопила легкодухість, боязнь за можливі наслідки власної професійної діяльності. В душі кожного юриста повинен бути український національний патріотизм, правильне розуміння того, що ми живемо в період творення української держави, в період переходу від імперії до суверенності, що подальші процеси будуть більш демократичними. Юрист мусить уміти передбачати політичні наслідки власної правоохоронної діяльності, розуміти, що упродовж значного періоду в зв'язку з відсутністю власної незалежної держави деяка частина українців стала звикати до чужої думки, яку нав'язували століттями.

Тому і зараз спостерігається з ббку окремих українських юристів зневага до нашої національної гідності, перехід із рідної мови на мову співрозмовника, переважної — російську.

Модель юриста формується на всіх рівнях різних видів культури. Неоціненну користь у правоохоронній діяльності дає так звана акторська культура. Адже юристові, особливо криміналістові, доводиться виконувати різні ролі. Зокрема це стосується розкриття злочинів, виявлення учасників злочину. Юристові-криміналісту доводиться створювати таку ситуацію, яка б імпонувала злочинцеві. Це і використання жаргону, і орієнтація у відомостях про «авторитетів», і знання «блатної» атрибутики. Інколи є потреба вдати бажання займатись злочинним ремеслом для знайомства із середовищем, використовувати різні професійні хитрощі, які дозволені законом. Але злочинці не повинні здогадуватись про справжні наміри юриста. У свою чергу, юрист не повинен зрадити інтересам присяги. В цілому акторська культура правника полягає у змаганні інтелектів, у своєрідній але чесній боротьбі. У даному випадку така моральна якість, як хитрість, є позитивною.

Про поєднання практики і науки, залучення студентів до діяльності у практичних підрозділах йшла мова вище. Але слід наголосити, що юрист мусить бути націленим на те, щоб постійно вносити нові ідеї науки у професійну діяльність, бути завжди в курсі всіх наукових досягнень. Він буде мислити тоді не тільки юридичними категоріями, а й історико-філософськими. Від цього його фундаментальні та спеціалізовані знання стануть міцнішими та кориснішими для практичної роботи.

Для юриста важливою рисою є принциповість, вдумливість. Мова йде не про так звану «дотошність», а про уважне, ретельне ставлення до кожного юридичного явища, до кожної деталі, яка інколи має вирішальне значення. Це означає, що у розслідуванні — дрібниць немає. На це повинно бути спрямовано сумління юриста, його правове ПОЧУТТЯ. Адже юрист і дослідник багато в чому подібні. Вони обидва працюють у нестандартних умовах, вільні у виборі предмета, шляхів пошуку.

Внутрішній імператив службового обов'язку виходить із того, що юрист є слугою народу. Він покликаний охороняти інтереси людей, розпоряджатися долями людей і відповідати за них. Незважаючи на те, що юрист має певну владу над громадянами, він мусить виробити в собі такі норми, які спонукали б переживати за долі людей, бути поряд з ними, а не обіймати панівне становище щодо них у суспільстві.

Безумовно, модель юриста немислима без досвіду. Для набуття досвіду повинно здійснюватись, зумовлюючись певними орієнтирами. Це, насамперед, — бажання набутти розсудливості, володіти здоровим глуздом, вміти обстоювати свою юридичну позицію, формувати професійне мислення тощо. Період набуття досвіду має бути спрямований на вироблення гнучкості, тобто уміння по-різному підійти до кожного правового явища. Досвід юридичної практики повинен увінчатися гуманізмом. Але гуманізм не варто розцінювати як всепрощення — а як власне переконання юриста, встановлення істини і мистецтво прийняття оптимального законного рішення, що інколи зводиться до уміння брати відповідальність на себе.

Відомо, що моральні якості особи формуються ще в утробі матері, а потім — у процесі виховання. Тому перевиховання у моральному аспекті дорослої людини практично неможливе. Проте з моменту призначення випускника вищого навчального закладу на посаду юриста починається виховання і формування моральних якостей у професійному напрямі, звідки і виникає професійна мораль. Немає потреби ще раз перераховувати ті професійні моральні якості, які визначають модель сучасного юриста, оскільки вони відображені у попередніх розділах. Але доцільно наголосити, що юрист мусить прагнути увібрати в себе ті позитивні риси, які пропагують загальнолюдські цінності, релігійна мораль, вимоги суспільства. Юрист не повинен очікувати якоїсь користі, вигоди, блаженства для себе за надання громадянам певних послуг. Принцип милосердя, любов до людей, презумпція порядності юриста не дозволяють працювати таким чином. За зроблене добро найкращою платою є громадська думка, повага серед людей,

справжній авторитет.

Юрист повинен уміло зберігати не тільки правову інформацію, а й відомості про особу. Поширення без потреби певних відомостей, а в гіршому випадку — неправдивих вигадок, наклепів на громадян, приниження їхніх моральних якостей не сумісні з моделлю юриста, якої вимагає суспільство. В цілому професійна діяльність юриста має здійснюватись з огляду на його етичність, моральну свідомість. Адже юрист повинен бути носієм високої культури, моралі та національної свідомості народу.

Наша молода Українська держава "вимагає такої моделі юриста, яка б забезпечила впевненість у його діях. Тобто різні життєві ситуації не повинні похитнути правника, незважаючи на можливу відсутність морально-правових норм регулювання його діяльності. Це забезпечить свідоме додержання присяги, яку складає особа, наймаючись на роботу. Дух даної обітниці має проймає діяльність юриста до кінця його життя.

Жодні норми, кодекси не дадуть такого ефекту, як власна відповідальність юриста перед самим собою, особисте сумління та веління серця. Перш ніж прийняти якесь рішення, юрист повинен поставити собі запитання: «Чи маю я моральне право на це?». У випадку негативної відповіді потрібно змінювати рішення, а якщо це не вдається через певні обставини — думати про зміну професії. У цьому полягає вірність раніше даних юристом присязі, сила внутрішнього імперативу службового обов'язку.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Таким чином, до особи юриста висуваються особливі вимоги. Бути юристом далеко не кожному під силу. Звичайно, при розбудові правової Української держави ця професія набуває все більшого значення. Тому слід добре дбати про правильний добір абітурієнтів, якість навчання у вищих навчальних юридичних закладах, створення умов для наукової організації праці представників славної професії юриста.

2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСНОВНІ РИСИ ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ.

Професія юриста, як своєрідний вид соціальної діяльності, виділяється серед інших цілим рядом специфічних властивостей, зумовлених тою роллю, яку відіграють право і законність у житті суспільства. Охорона прав і законних інтересів громадян, безкомпромісна боротьба з правопорушеннями, висококваліфіковане розв'язання різноманітних юридичних проблем - є змістом повсякденної діяльності юристів і разом з тим являється їх професійним обов'язком. Саме юристи, які мають ґрунтовні знання, відповідну професійну підготовку, високу правосвідомість, чітке розуміння своєї відповідальності за долю людей, наділені владними повноваженнями і здатні ефективно впливати на зміцнення законності і правопорядку у державі.

Необхідність виконання юристами своїх професійних повноважень, громадянського обов'язку ставить перед ними особливо високі вимоги до особистих якостей. У першу чергу юрист має глибоко усвідомлювати, що свою місію він виконує будучи наділений високою довірою суспільства і держави, а тому його висока порядність, чесність, безкорисливість, об'єктивність, вдумливий підхід до кожної деталі справи, постійне прагнення до самовдосконалення повинні бути невід'ємними рисами його натури.

Характерною ознакою відданості юриста своїй справі, професійної зрілості є загострене почуття справедливості. Для юриста це, насамперед, означає небайдужість до біди, нещастя інших людей, у тому числі і до таких, які через збіг складних життєвих обставин самі опинилися серед правопорушників. На відміну від інших громадян, юрист, саме завдяки своєму професійному хисту, спроможний не обмежуватися роллю спостерігача, а активно й ефективно домагатися відновлення порушених прав, встановлення справедливості. Зробити це - його професійний і громадянський обов'язок. Всупереч відомому прислів'ю "людині властиво помилятися", юрист, як і лікар, не має права на помилку. Адже вона занадто дорого обходиться людині і суспільству в цілому. Її ціною іноді можуть бути тяжкі наслідки - втрата волі, здоров'я і навіть життя. Звичайно, ніхто не застрахований від прийняття хибних рішень, але у тому і полягає особливість юридичної діяльності, щоб "метод спроб та помилок" був для неї неприйнятний. Тому, рішення з будь-якої юридичної справи має бути глибоко виваженим, всебічно обміркованим, що і є головною передумовою його непогрішимості.

Специфічною рисою діяльності юриста є повсякденне зіткнення з найрізноманітнішими життєвими ситуаціями, юридичними казусами, які мають деякі спільні ознаки і у той же час часто істотно відрізняються. Досвідченим юристам добре відомо, що на практиці фактично не буває цілком ідентичних справ, випадків, абсолютно тотожних ситуацій, а відтак не може бути і стереотипів для їх вирішення. У професії юриста має місце

нагальна потреба у творчому підході до встановлення істини у кожній конкретній справі, постійний пошук, можливість миттєво орієнтуватися у ситуації, готовність до прийняття нестандартних у межах закону рішень.

Складність юридичних проблем, що має розв'язувати юрист, багатогранність юридичної діяльності, її своєрідний характер зумовлює наявність професійно-правового мислення у працівників цієї категорії. У теорії професійне юридичне мислення визначається, як система інформаційної насиченості, що складається у особи установками професійного призначення. Професійне мислення юриста має базуватися на виключно високій нормативній культурі, яка виражається у непохитній переконаності у непорушності, органічній єдності букви і духу закону, вірі у кінцеву непереборність ідей права і справедливості. Професійне мислення юриста включає в себе такі важливі складові елементи, як універсалізм і ерудованість. Справжнім професіоналом може стати лише людина з високим інтелектом, стійкими психологічними якостями.

Юриста-професіонала відрізняють від інших людей глибокі знання права, які умовно можна поділити на такі види: а) фундаментальні, що дають розуміння внутрішніх закономірностей держави і права, охоплюють усі важливі юридичні поняття і категорії; б) спеціалізовані - конкретні юридичні знання, що використовуються для потреб різних видів юридичної діяльності:

складання юридичних документів, виконання відповідних дій і операцій, застосування певних засобів та певної методики в процесі розв'язання юридичних справ.

Юридичну роботу здійснюють на сьогоднішній день тисячі уповноважених на те спеціалістів (прокурори, адвокати, судді, слідчі), які виконують значну кількість юридичне значущих дій, вирішують щоденно десятки та сотні тисяч юридичних справ. Це не просто величезна армія спеціалістів, це окрема сфера соціальної діяльності, в якій вирішуються життєво важливі інтереси, задовольняються потреби. Всеосяжний характер та значущість цієї сфери для суспільства передбачають наявність значної кількості спеціальностей в межах юридичної професії. Це відповідно створює широкі можливості для реалізації своїх здібностей та творчого потенціалу багатьох суб'єктів.

Юридичну роботу виконують не всі, хто бажає, а лише уповноважені особи, які володіють відповідними знаннями та навичками. Враховуючи недостатню кількість в нашій країні кваліфікованих спеціалістів-юристів, постійно зростаючу роль права та юридичної процедури, враховуючи престиж юридичної роботи та юридичного навчання, можна стверджувати про елітний характер юридичної професії.

Від поради або рішення юриста багато в чому залежить доля людини, благополуччя сім'ї, її майновий стан, економічний розвиток суспільства. При цьому, помилки в роботі юриста - це пряма загроза суспільним інтересам, які охороняються правом. За свої помилки кожний юрист несе особисту відповідальність. Однак слід зробити акцент на відповідальності позитивній, яка полягає у відповідальному, свідомому ставленні до своєї роботи, що

забезпечує її високу якість.

Юридична діяльність дуже часто відбувається на стику протилежних інтересів в умовах протидії або відкритої боротьби: позивач - відповідач, обвинувачений - потерпілий, правопорушник - співробітник правоохоронного органу тощо. Наявність подібних суперечностей у професійній діяльності юристів обумовлено протилежністю індивідуальних потреб та інтересів. Тому у більшості випадків юридична діяльність здійснюється на основі компромісу із суспільством та його представниками.

Всяка кваліфікована роботи вимагає від свого виконавця наявності певного рівня інтелекту (професійних знань, оціночних критеріїв, почуттів, професійного етикету). Однак, щодо роботи юриста, слід сказати, що це в більшості випадків інтелектуальна робота. В ході вирішення юридичної справи юристу доводиться застосовувати загальні вимоги правової норми до конкретної життєвої ситуації шляхом прийняття відповідного рішення. Це передбачає необхідність прогнозування подальшого розвитку подій, моделювання можливих ситуацій, визначення засобів для їх попередження, що свідчить про інтелектуальну напруженість юридичної роботи. При цьому, слід відзначити, що окремі юридичне значущі дії в професійній діяльності юриста вимагають від нього не лише інтелекту, а ще й значної фізичної підготовки.

Поряд з принципами самостійності, індивідуальної відповідальності, процесуальної незалежності робота юристів багато в чому має колективний характер. Значна кількість рішень приймаються не від імені конкретного виконавця, а від імені органу держави або всієї держави, що вказує на колективність його вироблення, прийняття та забезпечення реалізації. Наприклад, рішення суду базується на результатах колективної праці багатьох учасників процесу (слідство, адвокати, прокуратура, оперативні служби, свідки, експерти). Слід сказати і про системну єдність юридичних установ в цілому, які можуть виконувати свої функції лише у тісному контакті та взаємодії.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ

Таким чином, юрист - це професіонал, який має фундаментальні та спеціальні правові знання, глибоко переконаний у винятковому призначенні права і законності для суспільства, кваліфіковано користується юридичним інструментарієм при розв'язанні юридичних проблем в ім'я захисту прав і законних інтересів громадян.

Для загальної характеристики професії юриста необхідно визначити ряд ознак, які дозволять висвітлити те особливе, що відрізняє її від інших професій.

3. ОСОБИСТІ ТА ПРОФЕСІЙНІ ВИМОГИ, ЩО СТАВЛЯТЬСЯ ДО ПРЕДСТАВНИКІВ ОКРЕМИХ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ:

СУДДЯ, ПРОКУРОР, СЛІДЧИЙ, АДВОКАТ, НОТАРІУС, ЮРИСКОНСУЛЬТ.

У ч. 2 ст. 127 Конституції України міститься положення, за яким від *суддів* вимагається утримання від: (а) будь-якої участі у політичній або профспілковій діяльності, отримання якого-небудь представницького мандата; (б) обіймання будь-яких інших оплачуваних посад, виконання іншої оплачуваної роботи, крім наукової, викладацької та творчої.

Заборона брати участь у будь-якій політичній або профспілковій діяльності, мати представницький мандат. Така вимога щодо суддів обґрунтовується тим, що ніякі політичні уподобання судді не повинні впливати на справедливість винесеного ним рішення. Адже основним принципом діяльності судді є його незалежність, неупередженість, а належність судді до якої-небудь політичної партії чи професійного об'єднання, на думку законодавця, створює цьому загрозу. Судові рішення повинні ґрунтуватися виключно на законі, праві, забезпечуючи тим самим підтримання існуючого в державі режиму законності.

Запровадження такого обмеження щодо політичних прав суддів обумовлюються історичним досвідом становлення держави, традиціями, коли одержати посаду судді і зберегти її без партійного квитка було майже неможливо. Пам'ятаючи сумний досвід диктату КПРС, при якому «партійна дисципліна» була основним засобом здійснення тиску на суддів, законодавці більшості країн колишнього СРСР закріпили щодо суддів заборону належати до політичних партій і профспілок та брати участь у будь-якій політичній діяльності. Але існуюче формулювання правової норми є надто категоричним. Суддя не може бути позбавлений права участі у виборчому процесі при формуванні органів законодавчої влади та органів місцевого самоврядування, тим більше неможливо контролювати його особистісні уподобання щодо ідей та програм тієї чи іншої партії (особливо в умовах багатопартійності) або політичного діяча, адже ці процеси вже лежать у внутрішній, емоційній сфері людини. Однією із гарантій дотримання суддею вимоги щодо неупередженості при розгляді справи є процесуальний інститут відводу судді, який на законних підставах усуває його від розгляду справи, якщо виникає сумнів у його незалежності та неупередженості.

Сьогодні необхідність існування заборони щодо політичної діяльності суддів пов'язана зі зламуванням стереотипів, історичних традицій, становленням авторитету суддів у суспільстві. Але такий «жорсткий» підхід до обмеження політичних прав суддів є тимчасовим явищем на період побудови правової держави, формування громадянського суспільства. Свобода кожного носія судової влади від ідейного або емоційного тиску в першу чергу пов'язана з принципами верховенства права і правової держави, здійснення судової влади лише на підставі Конституції й закону. Умовами, що забезпечують неупереджене здійснення суддею своїх професійних функцій, мають стати надійне законодавче закріплення незалежності суддів, високий рівень їх

професійної правосвідомості, внутрішнє сприйняття кожним суддею правил змагальності судового процесу. Саме такий підхід до статусу носія судової влади забезпечить йому високий авторитет у суспільстві.

Заборона займатися будь-якою іншою професійною діяльністю, крім наукової, викладацької та творчої. В Європейській хартії про статус суддів (п. 4.2) підкреслюється, що «суддя вільно може займатися різними видами діяльності, крім його службових повноважень, зокрема і тими, котрі є виявленням його прав громадянина. Однак ця свобода може (і повинна) бути обмежена в тій мірі, в якій зовнішній вигляд цієї діяльності є несумісним з довірою відносно неупередженості і незалежності судді чи з професійною необхідністю уважно й у розумний строк розглядати справи».

Законодавство України щодо суддів встановлює заборону обіймання будь-яких інших оплачуваних посад, виконання іншої оплачуваної роботи, крім наукової, викладацької та творчої. Вимога про несумісність обумовлюється декількома обставинами. По-перше, забороняючи поєднувати судову діяльність з іншою, крім дозволеної законом, законодавець прагне зберегти незалежність судової влади. По-друге, це обмеження прав людини, яка обіймає посаду судді, спрямовано на забезпечення належного і сумлінного виконання професійних функцій. Так, Закону України «Про статус суддів та статус суддів України» встановлює, що суддя має право займатися дозволеним видом додаткової трудової діяльності лише у вільний від роботи час. По-третє, зазначена заборона запобігає можливості використання суддею свого службового становища в особистих цілях, що сприяє збереженню необхідного авторитету судової влади, безсторонності суддів.

Заборонити судді займатися викладацькою, науковою або творчою діяльністю практично неможливо. Крім того, творча, викладацька чи наукова діяльність має сприяти підвищенню професійного рівня судді, збагаченню його знань, утвердженню його статусу як фахівця найвищої категорії.

Таким чином, інша (несудова) діяльність судді повинна відповідати ознакам: (а) вона повинна містити ознаки передбаченої Законом викладацької, наукової або творчої діяльності та (б) не завдавати шкоди виконанню основних обов'язків носія судової влади.

Умови вступу на службу до органів прокуратури закріплені у ст. 46 Закону «Про прокуратуру». Оскільки служба в органах прокуратури є одним із видів державної служби, то на **прокурорів** та слідчих прокуратури розповсюджуються і окремі положення Закону «Про державну службу в Україні».

Прокурорами та слідчими можуть бути особи, які мають вищу юридичну освіту. Наявність освіти у кандидата на відповідну посаду підтверджується відповідним дипломом встановленої форми.

Кандидати на посади прокурорів та слідчих також повинні мати певні ділові та моральні якості. До ділових якостей, зокрема, відносяться підготовленість до професійної діяльності кандидата відповідно до державних освітніх

стандартів вищої юридичної освіти і, крім того, наявність знань, вмінь, професійних якостей, необхідних для успішного виконання посадових обов'язків у системі прокуратури.

При призначенні на різні оперативні посади в органах прокуратури важливе значення мають моральні якості та психологічні властивості особистості, до яких, зокрема, відносяться: відповідний рівень культури, виховання, правосвідомості, громадянської відповідальності; чесність, скромність, інтелект, об'єктивність, неупередженість, аналітичні здібності тощо. Вказівка на необхідність наявності зазначених якостей міститься у ряді нормативних актів. Так, у Дисциплінарному статуті прокуратури звернуто увагу на такі якості, як принциповість, непримиренність до порушень законів, громадянська мужність, справедливість, непідкупність, ініціативність (ст. 2), сумлінність, оперативність (ст. 4), дисциплінованість (ст. 17). В Положенні про класні чини працівників прокуратури виокремлюється така якість, як ініціативність (п.4).

Наказом Генерального прокурора України № 2 від 25.02.2004 р. “Про організацію роботи з кадрами в органах прокуратури України” встановлено, що основним критерієм оцінки прокурорсько-слідчих кадрів усіх рівнів має бути їх особистий вклад у покращення ефективності прокурорсько-слідчої діяльності, постійне підвищення професійних знань, принциповість при вирішенні практичних питань, вміння протистояти місництву та відомчим впливам, непримиренність до будь-яких порушень закону.

У контексті цього актуальними є положення Рекомендації R(2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи “Про роль державного обвинувачення в системі кримінального правосуддя” (6 жовтня 2000 р.), відповідно до яких державні обвинувачі повинні виконувати свої обов'язки чесно та об'єктивно. Індивідуальні психологічні якості особистості також мають значення для роботи на посаді прокурора, слідчого, помічника прокурора. З огляду на професійний психологічний відбір кандидатів враховуються такі якості претендента: здатність та готовність до проходження служби в прокуратурі; уважність та спостережливість; швидкість мислення; добра пам'ять; здатність логічно мислити і діяти швидко та рішуче у конфліктних ситуаціях; основні риси темпераменту; комунікативність та вміння встановлювати психологічний контакт з особами тощо.

З урахуванням специфіки роботи в органах прокуратури, інтенсивності, емоційної та фізичної напруги праці прокурорських працівників до кандидатів на ці посади також пред'являються певні вимоги щодо стану здоров'я. Кандидати мають проходити медичне обстеження та в залежності від стану здоров'я вирішується питання про їх можливість працевлаштування в прокуратурі.

Для зайняття посади прокурорів Закон “Про прокуратуру”, крім зазначених кваліфікаційних вимог, містить й інші. Так, ст. 46 Закону визначає, що прокурорами і слідчими можуть призначатися громадяни України, які мають вищу юридичну освіту, необхідні ділові і моральні якості. Особи, які не

мають досвіду практичної роботи за спеціальністю, проходять в органах прокуратури стажування строком до одного року.

Особи, вперше призначені на посади помічників прокурорів, прокурорів управлінь, відділів, слідчих прокуратури, приймають “Присягу працівника прокуратури”, текст якої затверджується Верховною Радою України.

На посади прокурорів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя та прирівняних до них прокурорів призначаються особи віком не молодше 30 років, які мають стаж роботи в органах прокуратури або на судових посадах не менше семи років; на посади районних і міських прокурорів — віком не молодше 25 років із стажем роботи в органах прокуратури або на судових посадах не менше трьох років.

Військовими прокурорами і слідчими призначаються громадяни України з числа офіцерів, які проходять військову службу або перебувають у запасі і мають вищу юридичну освіту.

Військовослужбовці військових прокуратур у своїй діяльності керуються Законом України “Про прокуратуру” і проходять службу відповідно до Закону України “Про загальний військовий обов’язок і військову службу” та інших законодавчих актів України, якими встановлено правові та соціальні гарантії, пенсійне, медичне та інші види постачання і забезпечення, передбачені законодавством для осіб офіцерського складу Збройних Сил України.

Сумісництво служби в органах прокуратури з роботою на підприємствах, установах та організаціях, а також з будь-яким підприємництвом не допускається, за винятком наукової і педагогічної роботи.

Прокурорам і слідчим органів прокуратури, працівникам науково-навчальних закладів прокуратури присвоюються класні чини залежно від займаних посад та стажу роботи.

Порядок присвоєння і позбавлення класних чинів визначається Положенням про класні чини працівників прокуратури України, яке затверджено постановою Верховної Ради України від 06.11.91 р. Класні чини державного радника юстиції України, державного радника юстиції України 1, 2 і 3 класів присвоюються Президентом України, інші класні чини присвоюються Генеральним прокурором України.

Загальними вимогами до *слідчих* усіх зазначених відомств є громадянство України та наявність необхідних ділових і моральних якостей. Додаткові вимоги встановлюються з урахуванням специфіки роботи відповідних органів. Так, від співробітників МВС, СБУ та податкової міліції вимагається належний стан здоров’я. Слідчі СБУ, виконуючи свої обов’язки, проходять військову службу тощо.

Необхідність наявності вищої юридичної освіти, яка фактично є вкрай необхідною слідчому з огляду на його важливий процесуальний статус, законодавчо передбачена лише для слідчих органів прокуратури (ст. 46 Закону України “Про прокуратуру”). Для слідчих інших правоохоронних органів вона закріплюється у підзаконних актах, що не можна визнати

задовільним, оскільки це створює можливість для прийняття на посаду слідчого осіб без вищої юридичної освіти, що позначається на рівні фаховості та компетентності розслідування кримінальних правопорушень.

Упродовж багатьох років зберігається необхідність уніфікувати правовий статус слідчого, що передбачається досягти з ухваленням Закону України "Про статус слідчого", в якому передбачити єдині вимоги до кандидатів на посаду слідчого (щодо освіти, віку, стажу роботи, необхідних ділових та моральних якостей), права і обов'язки, гарантії незалежності, матеріального та соціального забезпечення тощо. Проте на сьогоднішній день такого закону досі не прийнято, незважаючи на наявність багатьох законопроектів, жоден з яких не отримав підтримки законодавця з огляду на зіткнення міжвідомчих корпоративних інтересів при їх розробці. Можна передбачити, що доки слідчий апарат залишатиметься диференційованим між різними правоохоронними органами, Закону України "Про статус слідчого", який би узгоджував інтереси всіх названих органів, прийнято так і не буде.

Крім організаційного, слідчі мають процесуальний статус, який можна визначити як сукупність прав і обов'язків слідчого як учасника кримінального провадження з боку сторони обвинувачення, що є єдиним для всіх слідчих незалежно від відомчої належності і визначається КПК. Так, слідчий уповноважений: 1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК; 2) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК; 3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; 4) призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом; 5) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; 6) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; 7) за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; 8) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав; 9) здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом.

Відповідні права є одночасно й обов'язками слідчого, тобто він повинен здійснювати вказані процесуальні дії і приймати рішення за наявності відповідних підстав. Крім того, слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій. Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних указівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК, тягне за собою передбачену законом відповідальність.

З метою забезпечення незалежності слідчого та всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження закон

передбачає поняття "процесуальної самостійності слідчого" та гарантії її забезпечення. Так, слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого.

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» **Адвокатом** може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Не може бути адвокатом особа, яка:

- 1) має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у виді позбавлення волі;
- 2) визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною;
- 3) позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, - протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю;
- 4) звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, - протягом трьох років з дня такого звільнення.

Повна вища юридична освіта - повна вища юридична освіта, здобута в Україні, а також повна вища юридична освіта, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку;

Стаж роботи в галузі права - стаж роботи особи за спеціальністю після здобуття нею повної вищої юридичної освіти.

Нотаріус - це посадова особа, на яку покладено обов'язок вчиняти нотаріальні дії. Нотаріус, незалежно від того, чи є він державним, чи приватним, вчиняє нотаріальні дії від імені держави, яка надала йому повноваження їх вчиняти. Водночас нотаріус несе особисту відповідальність за вчинення нотаріальних дій.

Нотаріусом може бути тільки громадянин України, тому втрата ним громадянства України або виїзд за межі України на постійне проживання є однією з підстав анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Нотаріус повинен мати вищу юридичну освіту.

Однією з важливих вимог до посади нотаріуса є обов'язкове стажування протягом шести місяців у державній нотаріальній конторі або в нотаріуса, що займається приватною нотаріальною практикою.

Вимогою до займання посади нотаріуса є складання кваліфікаційного іспиту після проходження стажування, що дає можливість перевірити знання кандидата в нотаріуси та його готовність до нотаріальної діяльності.

Наступною вимогою для заняття посади нотаріуса є одержання свідоцтва про право на заняття цієї посади. Це свідоцтво є підставою для призначення на посаду державного нотаріуса або реєстрації приватної нотаріальної діяльності.

Особа, яка має намір розпочати нотаріальну діяльність, не повинна мати судимість.

Нотаріуси в їхній діяльності повинні бути неупередженими і незалежними. Тому дуже важливою вимогою для забезпечення об'єктивності в діяльності нотаріуса є заборона перебувати у штаті інших державних, приватних і громадських підприємств та організацій, займатися підприємницькою і посередницькою діяльністю, а також виконувати іншу оплачувану роботу.

Законом передбачено винятки з цього правила, які стосуються надання права нотаріусам складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів і виписки з них, давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій та консультації правового характеру. Ці права безпосередньо стосуються компетенції нотаріуса і сприяють законному та об'єктивному вчиненню кожної конкретної нотаріальної дії.

За сумісництвом нотаріуси мають право на викладацьку та наукову діяльність у вільний від роботи час.

Юрисконсульт - спеціаліст, який здійснює правову роботу у державній або недержавній установі, організації, на підприємстві у комерційних структурах і т.п. Це одна з найпоширеніших юридичних спеціальностей: за своїм характером вона близька до адвокатської діяльності. Разом з тим, вона має свою специфіку, яка, зокрема, виявляється не тільки у захисті інтересів даної організації, відстоюванні їх інтересів при розгляді господарських спорів у арбітражі, судах та інших державних органах, а і у юридичному забезпеченні ефективності роботи його підприємства, установи, організації. Необхідні якості юрисконсульта - вміння здобути авторитет у колективі, порядність, чіткість і оперативність у роботі, принциповість, здатність відстояти свою точку зору вимоги закону.

Провідний юрисконсульт: повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст). Стаж роботи за професією юрисконсульта I категорії — не менше 2 років. Юрисконсульт I категорії: повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст); для магістра — без вимог до стажу роботи, спеціаліста — стаж роботи за професією юрисконсульта II категорії — не менше 2 років. Юрисконсульт II категорії: повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (спеціаліст). Стаж роботи за професією юрисконсульта — не менше 1 року. Юрисконсульт: повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (спеціаліст) без вимог до стажу роботи.

Таким чином, якості юрисконсульта схожі на якості адвоката, оскільки схожий зміст їх діяльності. Залежно від виду діяльності розрізняють такі якості юрисконсульта:

- в організаційній діяльності — вміння завойовувати авторитет у колективі, організаційні здібності;
- у засвідчувальній — акуратність, точність, принциповість;
- у комунікативній — доброзичливість, уважність, вміння слухати, переконувати.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

Таким чином, необхідність виконання юристами своїх професійних повноважень, громадянського обов'язку ставить перед ними особливо високі вимоги до особистих якостей. У першу чергу юрист має глибоко усвідомлювати, що свою місію він виконує будучи наділений високою довірою суспільства і держави, а тому його висока порядність, чесність, безкорисливість, об'єктивність, вдумливий підхід до кожної деталі справи, постійне прагнення до самовдосконалення повинні бути невід'ємними рисами його натури.

ВИСНОВКИ

Отже, з розвитком сучасного суспільства, здійсненням великих перетворень у різноманітних сферах людської діяльності, як соціальній, економічній, політичній, духовній, природно відбуваються і певні зміни у юриспруденції, самому характері юридичної діяльності, спеціалізації правової роботи.

По-перше, помітно зростає значення і престижність юридичної діяльності, праці юристів. Все більшого суспільного визнання ця діяльність набуває на різних рівнях державно-політичної системи соціального середовища, як одного з найважливіших факторів суспільного прогресу.

По-друге, проблеми побудови правової держави, забезпечення охорони прав і законних інтересів людини, громадянина, імплементації норм міжнародного права у внутрішнє законодавство України ставить перед юридичною громадою нові, у певній мірі складні завдання щодо удосконалення форм і методів роботи в цьому напрямку.

По-третє, оновлення економіки, створення нових видів, форм економічної діяльності потребують внесення істотних коректив, новацій, як у зміст правового регулювання економічних відносин, практику використання відповідних форм і методів, так і в існуючий зараз "набір" юридичних спеціальностей, а то і формування нових юридичних спеціальностей, пов'язаних, наприклад, із застосуванням норм комерційного, господарського права тощо.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до практичних занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету або у книжковому фонді навчально-методичного кабінету кафедри загальноправових дисциплін.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.

ТЕМА № 3. «ПУБЛІЧНА СЛУЖБА ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ»

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Правові джерела публічної служби.
2. Система і принципи публічної служби.
3. Мета, характеристики та функції публічної служби.
4. Методи управління публічною службою.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. // Офіційний вісник. — 2014. — № 19. — Ст. 583).
2. Про державну службу : Закон України від 17 листопада 2011 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 26. — Ст. 273.
3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
4. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 20 — 21. — Ст. 190.

5. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11 липня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 48. — Ст. 254.
6. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 23. — Ст. 118.
7. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23 вересня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 49. — Ст. 299.
8. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15 липня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 38. — Ст. 249.
9. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 33. — Ст. 175.
10. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 40. — Ст. 290.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Виокремити основи публічної служби як важливої складової державного управління, проаналізувати джерела правового регулювання діяльності публічної служби, визначити систему, принципи, мету, функції та методи управління публічної служби.

ВСТУП

В Україні за роки незалежності відповідно до Конституції України постійно змінюється структура та функціонування органів публічної влади всіх рівнів. Розвиток всіх форм власності та громадянського суспільства вимагають перетворення бюрократичного апарату на ефективну систему урядування, яка сприятиме задоволенню прав та законних інтересів громадян. А це в свою чергу зумовлює об'єктивну необхідність для подальшого розвитку і зміцнення діяльності публічних службовців у нових умовах

Визначальним критерієм для таких змін є впровадження в діяльності службовців України європейських стандартів обслуговування громадян та професійного обслуговування політичного керівництва. Заходи щодо такого впровадження передбачені Концепцією адаптації інституту публічної служби до стандартів Європейського Союзу, схваленої Указом Президента України від 5 березня 2014 року, а також Концепцією розвитку законодавства про державну службу в Україні, схваленої Указом Президента України.

1. ПРАВОВІ ДЖЕРЕЛА ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Правові джерела публічної служби в Україні — це принципи, правила та норми, закріплені в нормативно-правових актах, які регулюють правовідносини в галузі публічної служби, в тому числі: правовий статус публічних службовців, гарантії і процедури його реалізації, умови, порядок проходження і припинення публічної служби, види заохочень і відповідальності публічних службовців. Сукупність цих правових норм утворює правовий інститут публічної служби як частину адміністративного права та інших галузей права: конституційного, трудового, соціального та деяких інших галузей права.

Історичним прикладом правових джерел Російської імперії може слугувати вже згадуваний вище закон «Про порядок державної служби» (Петровська табель про ранги) від 24 січня 1722 р.

У другій половині XX ст. було ухвалено низку міжнародно-правових актів, які регулюють права і обов'язки державних посадових осіб (державних службовців). Серед них — *Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, ухвалений резолюцією № 34/169 від 17 грудня 1979 р. XXXIV сесії ООН, у восьми статтях якого окреслені такі вимоги до посадовців:*

- служіння суспільству (громаді);
- підпорядкованість законодавству;
- захист людських прав;
- дотримання конфіденційності службової інформації;
- боротьба з корупцією тощо.

У сучасній Україні першим спеціалізованим нормативно-правовим актом у галузі публічної служби став Закон України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 р. З того часу створено розгалужену правову систему, до якої входять декілька сот НПА.

До основних з них належать:

- 1) Конституція України, яка в ст. 38 визначила право громадян на участь в державному управлінні та право на доступ до державної служби і служби в органах місцевого самоврядування (ст. 38);
- 2) Закон України «Про державну службу», який деталізував завдання, принципи, засоби державної служби; права і обов'язки державних службовців;
- 3) Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування», який деталізував завдання, принципи, засоби та особливості служби в органах місцевого самоврядування; права і обов'язки відповідних службовців;
- 4) Указ Президента України «Стратегія реформування державної служби»;
- 5) Указ Президента України «Про реформування законодавства про державну службу»;
- 6) Концепція адміністративної реформи в Україні;
- 7) Загальні правила поведінки державного службовця.

Крім того, розроблено й ухвалено значну кількість НПА, які уточнюють особливості спеціалізованої державної служби за галузями діяльності, серед яких закони України:

- 1) «Про судоустрій та статус суддів»
- 2) «Про прокуратуру»;
- 3) «Про міліцію»
- 4) «Про державну податкову службу в Україні»;
- 5) «Про Службу безпеки України»;
- 6) «Про боротьбу з корупцією»;
- 7) «Про дипломатичну службу»;
- 8) «Про статус народного депутата України»;
- 9) «Про Національний банк України».

За оцінкою В. Малиновського, нормативно-правова база регулювання публічної служби налічує більше 600 нормативно-правових актів, у тому числі близько 40 законів, понад 200 указів і розпоряджень Президента, більше 400 актів Кабінету Міністрів та Головного управління державної служби.

Схожу, але іншу оцінку кількості НПА в галузі публічної служби станом на 2001 р. зроблено підрозділом освіти і науки Кабінету Міністрів у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження наукової програми дослідження розвитку державної служби та вдосконалення кадрового забезпечення державного управління» від 8 серпня 2001 р. № 953: понад 650 нормативно-правових актів, серед яких 37 законів, понад 200 указів і розпоряджень Президента України, 400 актів Кабінету Міністрів України та Голодержслужби, значну частину з яких використано при підготовці цього посібника, наведено в Переліку використаних джерел, а повні тексти основних включено як додатки до посібника.

Усі ці нормативно-правові акти не лише безпосередньо регулюють діяльність публічних службовців, а й є базою для розробки галузевих, регіональних та місцевих нормативних і розпорядчих документів з питань публічної служби, тобто дають можливість сформувати важливу складову системи публічної служби.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Таким чином, правові джерела публічної служби в Україні — це принципи, правила та норми, закріплені в нормативно-правових актах, які регулюють правовідносини в галузі публічної служби. Сукупність цих правових норм утворює правовий інститут публічної служби як частину адміністративного права та інших галузей права: конституційного, трудового, соціального та деяких інших галузей права.

2. СИСТЕМА ТА ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Розгляд системи публічної служби почнемо з нагадування сутності публічної служби.

Публічна служба — це спеціально організована професійна діяльність громадян із реалізації конституційних цілей і функцій держави для задоволення людських потреб та суспільства в цілому.

Система публічної служби має такі основні складові:

- інституційні структури (матеріально-правові, організаційні);
- процесуальні та процедурні норми;
- державні службовці — люди, які спеціально підготовлені та зайняті на постійній основі в державних органах.

Систему публічної служби можна графічно зобразити як жорстке поєднання цих трьох *рівноправних* складових у вигляді *рівностороннього* трикутника.

Слід зазначити, що система державної служби поєднує такі важливі підсистеми:

- ✓ реалізації державної служби;
- ✓ підготовки державних службовців та підвищення кваліфікації;
- ✓ розробки організаційної структури державної служби та її підрозділів;
- ✓ розробки матеріальних і процесуальних норм для реалізації державної служби;
- ✓ розробки інформаційного забезпечення державного управління і публічної служби.

Розуміння системи публічної служби та системний підхід до її вивчення дадуть можливість у подальшому краще зрозуміти принципи, завдання і функції публічної служби.

Теорія і практика публічної служби базуються на основних принципах публічної служби, тісно пов'язаних із принципами державного управління, які вже розглянуті вище, але не збігаються з ними. Принципи державного управління визначають основні закономірності щодо процесів, відносин, взаємозв'язків, організації та реалізації державного управління і деталізовані у підрозділі 3.3.

Принципи публічної служби визначають основні закономірності становлення, розвитку, організації та реалізації державної служби; компетенцію і легітимність правовідносин державної служби, суспільну цінність державної служби та її результатів.

Вісім основних принципів української державної служби вперше було унормовано уст. 3 1993 р. Законом України «Про державну службу» в такому вигляді:

- ✓ служіння народу України;
- ✓ демократизм та законність;
- ✓ гуманізм і соціальна справедливість;
- ✓ пріоритет прав людини та громадянина;
- ✓ професіоналізм, компетентність, ініціативність, чесність, відданість справі;
- ✓ персональна відповідальність за виконання службових обов'язків;

- ✓ дотримання прав і законних інтересів органів місцевого та регіонального самоврядування;
 - ✓ дотримання прав підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян.
- Пізніше принципи публічної служби в Україні були розвинуті Концепцією адміністративної реформи та доповнені Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування». Ці *базові принципи* можна, керуючись теоретичними міркуваннями, об'єднати в три групи (конституційно-правові, етичні, організаційно-функціональні). Їх структура:

Конституційно-правові принципи	• верховенство права, Конституції та інших законів України; • пріоритет прав та свобод людини і громадянина; • забезпечення рівних прав для всіх громадян України.
Етичні принципи	• патріотизм, служіння народу України; • політична і конфесійна нейтральність; • гуманізм і соціальна справедливість.
Організаційно-функціональні принципи	• конкурсний відбір; • професіоналізм і компетентність; • оптимальне поєднання повноважень і відповідальності; • відкритість і прозорість; • фінансове та матеріально-технічне забезпечення за рахунок державного бюджету; • правова і соціальна захищеність державних службовців ; • персональна відповідальність; • дотримання прав підприємств, об'єднань громадян; • дотримання прав місцевого та регіонального самоврядування.

Принципи публічної служби першої групи (*конституційно-правові*) спрямовані на реалізацію та охорону людських прав і свобод в Україні й включають такі: верховенство права, Конституції та інших законів України; пріоритет прав та свобод людини і громадянина; забезпечення рівних прав для всіх громадян України.

Принципи публічної служби другої групи є *етичною базою* публічної служби і включають такі: патріотизм, служіння народу України; політична і конфесійна нейтральність публічних службовців; гуманізм і соціальна справедливість.

Принципи публічної служби третьої групи (*організаційно-функціональні*) утворюють засади функціонування публічної служби і включають такі: конкурсний відбір кандидатів для заміщення вакантних посад публічних службовців; професіоналізм і компетентність; оптимальне поєднання повноважень і відповідальності на кожній посаді публічної служби; відкритість і прозорість публічної служби; фінансове та матеріально-технічне забезпечення публічної служби за рахунок державного бюджету; правова і соціальна захищеність публічних службовців; персональна відповідальність публічної службовців за свою діяльність; дотримання прав і законних інтересів органів місцевого та регіонального самоврядування; дотримання прав підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян.

Принципи публічної служби реалізуються через професійну діяльність державних службовців та допомагають сформулювати мету, цілі та функції публічної служби.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ

Таким чином, публічна служба — це спеціально організована професійна діяльність громадян із реалізації конституційних цілей і функцій держави для задоволення людських потреб та суспільства в цілому. Принципи публічної служби визначають основні закономірності становлення, розвитку, організації та реалізації публічної служби; компетенцію і легітимність правовідносин публічної служби, суспільну цінність публічної служби та її результатів.

3. МЕТА, ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ФУНКЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Публічна служба, як і будь-який інший вид людської діяльності, має власну мету, яка має бути нерозривно пов'язаною з метою державного управління, але не може повністю збігатися з нею.

Метою державної служби, як виду діяльності можна вважати системну організацію роботи органів державної влади в інтересах окремих членів та суспільства в цілому.

Ця мета реалізується шляхом виконання завдань і досягнення цілей публічної служби, тобто сукупності показників, які характеризують бажаний стан систем державного управління і державної служби.

Основними *завданнями* державної служби стосовно держави та суспільства є:

- охорона конституційного ладу;
- створення умов для розвитку громадянського суспільства;
- захист прав і свобод людини та громадянина;
- забезпечення ефективної діяльності державних органів відповідно до їхніх законних повноважень шляхом надання професійних управлінських послуг населенню країни та політичному керівництву держави.

Бажані характеристики державної служби (деякі автори називають їх цілями державної служби¹, що на нашу думку не зовсім правильно) такі:

- Формування суспільних та державно-правових умов для забезпечення тісного взаємозв'язку державного управління і державних службовців із суспільством, його потребами та інтересами.
- Створення ефективної системи державного управління (центрального, регіонального, місцевого) в Україні.
- Формування правових, наукових, економічних, інформаційних засад діяльності органів державного управління, які забезпечать достатній рівень авторитету державної служби та суспільної довіри до неї.
- Забезпечення органів державного управління кваліфікованими кадрами.
- Створення в державних органах психологічного мікроклімату, сприятливого для ефективного виконання професійних обов'язків та розвитку ділових якостей державних службовців.
- Забезпечення правової та соціальної захищеності державних службовців.
- Організація роботи державних органів так, щоб забезпечувати надання високоякісних суспільних послуг і дотримання людських прав і свобод.
- Контроль за ефективністю діяльності державних органів і якості суспільних послуг, що надаються державними службовцями.

Ефективне виконання завдань державної служби та досягнення її цілей тісно пов'язані з функціями державної служби.

Визначаючи *функції* державної служби, враховуємо те, що публічної служба є складовою державного управління, але її функції *не тотожні* функціям державного управління, вже розглянутими нами, проте тісно пов'язані з ними та спрямовані на їх реалізацію.

Основні функції державної служби включають дві групи функцій: державно-суспільні (головні) та внутрішньо-організаційні (допоміжні) функції.

Державно-суспільні (головні) *функції* державної служби безпосередньо спрямовані на виконання завдань державної служби щодо держави та суспільства і включають:

- правотворчі (розробка, апробація та затвердження НПА);
- правозастосовні (застосування НПА);
- правозахисні (захист прав громадян, їх об'єднань, суб'єктів господарювання і т. ін.);
- регулятивні (регулювання питань власності, реалізації та захисту людських прав (природних, громадянських, трудових, соціальних та ін.);
- організаційні (реалізація державної політики в управлінні суспільними процесами та явищами);
- комунікативні (створення умов для вільної комунікації);
- інформаційні (створення умов для вільного обміну інформацією);
- контрольні (контроль за виконанням інших функцій);
- виховні (виховання у громадян, насамперед, у державних службовців, патріотизму, гуманізму, культури, почуття власної гідності та ін.).

Внутрішньоорганізаційні (допоміжні) *функції* державної служби не менш важливі, бо допомагають реалізовувати державно-суспільні функції шляхом ефективної організації державної служби і включають:

- формування єдиних кваліфікаційних вимог до державних службовців, які займають посади однієї категорії;
- залучення на державну службу найбільш порядних, кваліфікованих та патріотичних кадрів;
- створення правил та процедур для прозорого конкурсного добору державних службовців, їх службової кар'єри та винагороди;
- планування і виконання кадрової політики в державних органах;
- надання необхідного правового, наукового, економічного, інформаційного, технічного забезпечення державної служби;
- здійснення ефективного управління державною службою;
- аналіз стану державної служби та прогнозування і планування її розвитку;
- забезпечення сприятливого психологічного мікроклімату в колективах державних органів, належної мотивації праці державних службовців;
- організація правового та соціального захисту державних службовців.

Підсумовуючи зазначимо, що функції державної служби полягають у створенні необхідних умов для ефективної реалізації завдань держави та задоволенні суспільних потреб, тому вони змінюються з часом і ситуацією й реалізуються різноманітними методами.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

Отже, публічна служба, як і будь-який інший вид людської діяльності, має власну мету, яка має бути нерозривно пов'язаною з метою державного управління, але не може повністю збігатися з нею. Метою державної служби,

як виду діяльності можна вважати системну організацію роботи органів державної влади в інтересах окремих членів та суспільства в цілому.

Основними завданнями державної служби стосовно держави та суспільства є: охорона конституційного ладу; створення умов для розвитку громадянського суспільства; захист прав і свобод людини та громадянина; забезпечення ефективної діяльності державних органів відповідно до їхніх законних повноважень шляхом надання професійних управлінських послуг населенню країни та політичному керівництву держави.

Ефективне виконання завдань державної служби та досягнення її цілей тісно пов'язані з функціями державної служби. Визначаючи функції державної служби, необхідно враховувати те, що публічна служба є складовою державного управління, але її функції не тотожні функціям державного управління, вже розглянутими нами, проте тісно пов'язані з ними та спрямовані на їх реалізацію.

4. МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЮ СЛУЖБОЮ

Визначимо, що методи управління державною службою — це способи виконання її завдань та функцій. Є велика кількість методів управління, значну частину яких використовують в управлінні державною службою. Ці методи управління державною службою можемо об'єднати в декілька основних груп, а саме: адміністративно-правові, економічні, організаційні, соціально-психологічні методи.

Адміністративно-правові методи охоплюють розробку та ухвалення нормативно-правових актів, які регулюють державне управління, державну службу та право відносини державних органів і державних службовців з приватними фізичними та юридичними особами (громадянами, підприємствами, громадськими організаціями та ін.); безпосереднє керівництво; координацію, прогнозування і планування діяльності державних органів та державної служби; контроль законності та ефективності державної служби.

Економічні методи охоплюють організацію системи фінансування діяльності державної служби, оплати праці державних службовців та їх пенсійного забезпечення.

Організаційні методи охоплюють розробку і впровадження ефективної структури системи державного управління та внутрішніх організаційних структур державних органів; здійснення інформаційного забезпечення, підготовки та прийняття управлінських рішень; контроль за їх реалізацією.

Соціально-психологічні методи охоплюють: наукові розробки концепції управління суспільством з урахуванням інтересів суспільства та психологічних прийомів створення мікроклімату в колективах державних органів, сприятливого і для державних службовців, і для приватних осіб; впровадження наукових розробок у повсякденну діяльність державних органів.

Застосування оптимальної сукупності різноманітних методів залежно від особливостей реалізації тих чи інших функцій, специфіки державних органів, конкретних ситуацій та обставин дасть змогу поєднати ефективність надання суспільних послуг з мінімальною вартістю державної служби для суспільства.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ

Отже, методи управління державною службою — це способи виконання її завдань та функцій. Є велика кількість методів управління, значну частину яких використовують в управлінні державною службою. Ці методи управління державною службою можемо об'єднати в декілька основних груп, а саме: адміністративно-правові, економічні, організаційні, соціально-психологічні методи.

ВИСНОВКИ

Отже, правові джерела публічної служби в Україні — це принципи, правила та норми, закріплені в нормативно-правових актах, які регулюють правовідносини в галузі публічної служби. Сукупність цих правових норм утворює правовий інститут публічної служби як частину адміністративного права та інших галузей права: конституційного, трудового, соціального та деяких інших галузей права.

Публічна служба — це спеціально організована професійна діяльність громадян із реалізації конституційних цілей і функцій держави для задоволення людських потреб та суспільства в цілому. Принципи публічної служби визначають основні закономірності становлення, розвитку, організації та реалізації. Публічна служба, як і будь-який інший вид людської діяльності, має власну мету, яка має бути нерозривно пов'язаною з метою державного управління, але не може повністю збігатися з нею. Метою публічної служби, як виду діяльності можна вважати системну організацію роботи органів державної влади в інтересах окремих членів та суспільства в цілому.

Основними завданнями публічної служби стосовно держави та суспільства є: охорона конституційного ладу; створення умов для розвитку громадянського суспільства; захист прав і свобод людини та громадянина; забезпечення ефективної діяльності державних органів відповідно до їхніх законних повноважень шляхом надання професійних управлінських послуг населенню країни та політичному керівництву держави. Ефективне виконання завдань публічної служби та досягнення її цілей тісно пов'язані з функціями публічної служби. Визначаючи функції публічної служби, необхідно враховувати те, що публічна служба є складовою державного управління, але її функції не тотожні функціям державного управління, вже розглянутими нами, проте тісно пов'язані з ними та спрямовані на їх реалізацію.

Методи управління державною службою — це способи виконання її завдань та функцій. Є велика кількість методів управління, значну частину яких використовують в управлінні державною службою. Ці методи управління державною службою можемо об'єднати в декілька основних груп, а саме: адміністративно-правові, економічні, організаційні, соціально-психологічні методи.

Таким чином, глибоке розуміння проблем, які виникають в процесі формування сучасної доктрини публічної служби, самого поняття публічної служби, а також відповідного інституту, сприятиме більш раціональному підходу до формування кадрової політики відповідно до нових завдань і функцій держави, а також подоланню відчуженості суспільства від публічної влади, підвищенню професіоналізму та компетентності публічних службовців.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до практичних занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету або у книжковому фонді навчально-методичного кабінету кафедри загальноправових дисциплін.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до практичних занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету або у книжковому фонді навчально-методичного кабінету кафедри загальноправових дисциплін.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.

ТЕМА № 4.«КУЛЬТУРА І ЕТИКА ЮРИСТА»

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Сутність правової культури.
2. Професійна правова культура юриста.
3. Поняття та види деформації правосвідомості юристів. Правовий нігілізм.
4. Професійна етика: поняття, види, значення.
5. Специфіка юридичної професії і значення юридичної етики.
6. Юридична етика як вид професійної етики: поняття, предмет. Відмінність юридичної етики і права.
7. Структура, види і норми професійної етики юриста.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. // Офіційний вісник. — 2014. — № 19. — Ст. 583).
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року // Офіційний вісник України. — 2012. — № 62.
3. Про державну службу : Закон України від 17 листопада 2011 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 26. — Ст. 273.
4. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 13. — Ст. 222.
5. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 4 квітня 1995 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 19. — Ст. 134.
6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
7. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 20 — 21. — Ст. 190.
8. Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 39. — Ст. 383.
9. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 23. — Ст. 118.
10. Про прокуратуру : Закон України від 5 листопада 1991 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 53. — Ст. 793.
11. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15 липня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 38. — Ст. 249.
12. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 33. — Ст. 175.
13. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 40. — Ст. 290.
14. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 3. — Ст. 17.
15. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 41-42,

№ 43, № 44-45. — Ст. 529.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Визначити суть понять «культура» і «етика», яку роль вони відіграють у здійсненні професійної діяльності юристом, яким чином формуються і деформуються.

ВСТУП

Підготовка спеціалістів вищої якості на сьогоднішньому, якісно новому етапі розбудови незалежної держави, визначає більш глибокого пізнання духовної основи життя – Всесвіту, його нерозгаданих таємниць, щоб правильно обрати шлях – шлях, яким йти у майбутнє.

В умовах коли людина, її життя і здоров'я честь і гідність, недоторканість і безпека проголошені Конституцією України найвищою соціальною цінністю, на перший план висувуються проблеми забезпечення та захисту її прав і свобод. Тому вивчення моральних аспектів і проблем юридичної професії сьогодні стає не менш значущим, ніж знання конкретних законів і меморандумів їх застосування, необхідних кожному правнику, який прагне до глибокого опанування професійними навичками усвідомлення професійного стану та покликання юридичної професії. Адекватне сприйняття етичних особливостей юридичної діяльності, засвоєння етичних знань молодими юристами допоможе нам у вирішенні завдань на забезпеченню, суворого дотримання законності і правопорядку, розбудови основ правової демократичної державності і зрештою – у розумінні меж бажаного, примусового і не примусового у складній сфері життєдіяльності суспільства та людини.

Юридична етика покликана обґрунтувати зміст морального ідеалу юриста-спеціаліста, дослідити причини і форми деформацій морально-професійної свідомості та запропонувати засоби їх подолання.

СУТНІСТЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Правова культура - невід'ємна частина загальної культури народу, базується на її засадах, є відображенням рівня її розвитку, менталітету народу. Формування правової культури не є відокремлений процес від розвитку інших видів культури - політичної, моральної, естетичної. Це комплексна проблема. Їх об'єднує спільність завдання - створення морально-правового клімату в суспільстві, який гарантував би особистості реальну свободу поведінки в поєднанні з відповідальністю перед суспільством, забезпечував би її права, соціальну захищеність, повагу її гідності, тобто поставив би людину в центр економічних, соціальних, політичних, культурних процесів.

Залежно від носія правової культури розрізняють три її види:

- правова культура суспільства;
- правова культура особистості;
- правова культура професійної групи.

Правова культура суспільства - різновид загальної культури, що представляє собою систему цінностей, досягнутих людством у галузі права і відносяться до правової реальності даного суспільства: рівнем правосвідомості, режиму законності та правопорядку, стану законодавства, стану юридичної практики та ін. Високий рівень правової культури є показником правового прогресу.

Правова культура в кожен даний момент "присутня" у кожній даній точці правової реальності, не співпадає з нею повністю, але існує в ній як складова частина, яка здатна виступати у вигляді характеристики рівня розвитку цієї реальності.

Культура суспільства є результатом соціально-правової активності окремих особистостей, колективів та інших суб'єктів права; вона виступає відправним моментом, базою для такого роду активності і в цілому для правової культури особистості.

Правова культура особистості - це обумовлені правовою культурою суспільства ступінь і характер прогресивно-правового розвитку особистості, що забезпечують її правомірну діяльність.

Правова культура особистості передбачає:

1. наявність правових знань, правової інформації. Інформованість була і залишається важливим каналом формування юридично зрілої особистості (інтелектуальний зріз);
2. перетворення накопиченої інформації та правових знань у правові переконання, звички правомірної поведінки (емоційно-психологічний зріз);
3. готовність діяти, керуючись цими правовими знаннями і правовими переконаннями, тобто надходити правомірно -відповідно до закону: використовувати свої права, виконувати обов'язки, дотримуватися заборони, а також вміти відстоювати свої права у разі їх порушення (поведінковий зріз).

Правова культура особистості характеризує рівень правової соціалізації члена суспільства, ступінь засвоєння і використання ним правових начал державного і соціального життя, Конституції та інших законів. Правова культура особистості означає не тільки знання і розуміння права, а й правові судження про нього як про соціальну цінність, і головне - активну роботу з його здійснення, зі зміцнення законності і правопорядку. Іншими словами, правова культура особистості - це її позитивне правова свідомість у дії. Вона включає перетворення особою своїх здібностей і соціальних якостей на основі правового досвіду.

Змістом правової культури особи є:

- 1) правосвідомість і правове мислення. Правове мислення має стати елементом культури кожної людини;
- 2) правомірна поведінка;
- 3) результати правомірної поведінки і правового мислення.

Правова культура особистості (загальна і спеціальна - професійна) сприяє виробленню культурного стилю правомірної поведінки, який формується залежно від:

1. ступеня засвоєння і вияву цінностей правової культури суспільства;
2. специфіки професійної діяльності;
3. індивідуальної неповторності творчості кожної особистості.

Культурний стиль правомірної поведінки характеризується сталістю додержання правових принципів у правомірній поведінці, специфікою вирішення життєвих проблем, що виражається в особливостях вибору варіанта правомірної поведінки в межах, які визначені правовим і нормами.

Професійна правова культура чи правова культура професійної групи - одна з форм правової культури суспільства, властива тій спільності людей, яка професійно займається юридичною діяльністю, що вимагає спеціальної освіти і практичної підготовки.

Професійної правовій культурі властива більш високий ступінь знання і розуміння правових явищ у відповідних галузях професійної діяльності. Разом з тим, кожна юридична професія має свою специфіку, що обумовлює й особливості правової культури різних її представників (суддів, прокурорських працівників, співробітників органів внутрішніх справ, юрисконсультів, адвокатів і т.д.). Причому, рівень професійної культури, напр., Співробітників міліції різний. Відмінності спостерігаються в правовій культурі рядового і начальницького складу, офіцерів різних підрозділів міліції: кримінальної, громадської безпеки, транспортної, державної автомобільної інспекції, охорони, спеціальної міліції. Професійна культура працівників автомобільної інспекції відрізняється від аналогічної культури співробітників підрозділу кримінальної міліції і т.д. Тут виявляється загальна закономірність: рівень професійної культури співробітників міліції, як правило, тим вище, чим ближче вони знаходяться до діяльності, здійснюваної у сфері права.

Слід визнати, що правова культура працівників юридичної праці потребує більшої зрілості професіоналізмі.

Головне у професійній правовій культурі - високе місце права, його верховенство і відповідне цьому верховенства стан справ у правовому полі держави: підготовка юридичних кадрів, роль юридичних служб у всіх сферах суспільного і державного життя, становище суду, адвокатури, прокуратури, нотаріату, міліції, розвиненість наукових юридичних установ і ефективність роботи юридичних професійних громадських організацій іт.д.

Виділяючи три види правової культури, слід пам'ятати, що в реальному житті вони тісно взаємопов'язані: правова культура, як соціальне явище, єдина; правова культура суспільства не існує поза правовою культурою його членів (особи, групи); вона є умовою, формою і результатом культурно - правової діяльності громадян та їх професійних груп.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Отже, культура юриста-професіонала повинна бути більш високою, ніж правова культура особистості - не юриста, що в значній мірі визначається розвитком професійного мислення юриста. Правова культура - невід'ємна частина загальної культури народу, базується на її засадах, є відображенням рівня її розвитку, менталітету народу. Формування правової культури не є відокремлений процес від розвитку інших видів культури - політичної, моральної, естетичної. Це комплексна проблема. Їх об'єднує спільність завдання - створення морально-правового клімату в суспільстві, який гарантував би особистості реальну свободу поведінки в поєднанні з відповідальністю перед суспільством, забезпечував би її права, соціальну захищеність, повагу її гідності, тобто поставив би людину в центр економічних, соціальних, політичних, культурних процесів. Залежно від носія правової культури розрізняють три її види: правова культура суспільства; правова культура особистості; правова культура професійної групи.

ПРОФЕСІЙНА ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЮРИСТА

Поняття професійної культури тісно пов'язане з культурою праці. Однак ці поняття не ідентичні. Адже коли мова йде про будь-яку правило, в тому числі некваліфіковану, повсякденну, побутову, де не потрібно спеціальних знань, то в такому випадку доцільніше вживати термін «культура праці». Але у поняття «культура праці» може входити і кваліфікована праця, яка пов'язана зі спеціалізацією, професіоналізмом, виробничою діяльністю. Це означає, що у поняття «культура праці» входить і професійна культура, тобто перше поняття ширше від другого.

Професійна культура тісно пов'язана із культурою особи, яку характеризує, перш за все, праця, діяльність, виконання службових обов'язків і особливо їх ступінь, оскільки тільки працею, її якістю людина перетворює світ і опредмечує свої сили та здібності. Крім того, культура особи — це філософська категорія, що відображає рівень соціалізації людини, її придатність для того чи іншого виду професійної діяльності. Що стосується юридичної праці, то слід зазначити, що вона базується на міцних теоретичних юридичних знаннях, практичних навиках, котрі становлять основу професійної діяльності.

Професійну діяльність юриста характеризують такі категорії: професійна орієнтація, професійне самоутвердження, професійна майстерність, талант, соціальні почуття, професіоналізм, продуктивна діяльність та ін.

Так, професійне самоутвердження юриста не може бути відокремленим від культурного та морального стану суспільства. Будучи ним обумовленим, воно лежить в його основі, утворюючи ціннісну серцевину, оскільки застерігає від багатьох негативних явищ. Слід зауважити, що процес самоутвердження повинен регулюватись загальнолюдськими цінностями та морально-правовими нормами.

Професійна майстерність юриста складається із високого рівня теоретичної підготовленості, продуктивної діяльності і таланту; високих моральних якостей спеціаліста та його вихованості, коректності, розвинутих соціальних почуттів.

Із цих основних рис особливої уваги заслуговує талант та соціальні почуття. Під талантом ми розуміємо високий ступінь здібностей юриста до правоохоронної роботи, яка вирізняється високою обдарованістю, а також значними результатами у службовій діяльності.

Талант — це вроджена якість. Зрозуміло, що талановитим юристом може бути не кожний, оскільки це більш природний чинник, що залежить від інтелекту особи.

Не менш важливою рисою майстерності є соціальні почуття юриста. Вони характеризуються професійним видом емоційних переживань, який має чітко виражений правовий і моральний характер і певну стійкість. У правоохоронній діяльності можна вести мову про здатність юриста

сприймати чуже горе як власне. Але без емоцій, метушні вживати конкретних заходів до вирішення проблеми.

Одним із критеріїв професіоналізму юриста є вироблення власного почерку у правоохоронній діяльності, ефективність виконання службового обов'язку, постійна потреба у продуктивності праці, що характеризує такі психічні властивості як навики та звички.

Виходячи із цього, під професіоналізмом юриста слід розуміти ступінь знання права, практику юридичної діяльності, навички застосування правових норм, мистецтво спілкування, що відображаються у повсякденній звичці.

Важливість продуктивної праці у професійній культурі юриста пояснюється тим, що він прагне встановити істину і прийняти правильне рішення не традиційними засобами, а новими, прогресивними, які не принижують честі та гідності людини. Звичайно, продуктивна діяльність, яку можна назвати ще й творчою діяльністю, пов'язана з виробленням нової мети і відповідних до неї прийомів. Така діяльність повинна базуватися на глибоких та міцних теоретичних спеціально-правових знаннях, практичних навиках, котрі становлять основу професійної юридичної діяльності.

Розглядаючи юридичну діяльність, слід сказати, що вона має три етапи:

— процес усвідомлення юристом свого призначення, де проходить повна адаптація, ознайомлення з службовими та функціональними обов'язками та специфікою роботи юридичної установи. Це фактично перші службові дії під контролем наставника;

— процес формування юриста як професіонала. Він характеризується повною самостійністю у службовій діяльності, набуттям окремих навиків, виробленням свого стилю та культури в роботі тощо;

— досягнення вершин майстерності, сформованості юриста як професіонала. Цей етап настає впродовж багатьох років (для кожного юриста по-своєму) або взагалі не настає.

Вказані етапи формування професійної культури впливають на професійну мораль юриста, основною метою якої є регулювання суспільних взаємин, що має своїм завданням допомогти особі знайти правильний вибір при виконанні службових обов'язків, найбільш оптимально реалізувати прийняте рішення в практичній діяльності.

Професійна мораль певним чином регулюється. Особливості цього регулювання диктують правила — певну поведінку, виконання функціональних обов'язків, реалізацію права. Тому професійна мораль не є чимось незмінним, усталеним. Вона динамічна, варіантна, враховує соціальні умови, напрями розвитку суспільства чи певної професії.

Отже, професійна мораль — це система моральних та морально-правових норм, які регулюють дії та поведінку особи у професійній діяльності.

Предметом професійної моралі правника є загальнолюдська мораль, на якій позначається характер юридичної роботи. Професійна мораль юриста видозмінюється у зв'язку із наповненням соціальної культури новим змістом,

відродженням загальнолюдських цінностей, прийняттям нового законодавства, стажем роботи тощо. Формування професійної моралі здійснюється завдяки рівням різних видів культури, якими володіє юрист.

Таким чином, професійна культура — це результати трудової діяльності, які обумовлені високим ступенем професійної моралі та загальноприйнятими нормами поведінки особи. У свою чергу, професійна культура юриста — це результати професіоналізму, розуміння правових явищ, переконання у цінності права, які обумовлені науковою організацією праці, інтелектом правника, юридичною мораллю, психологічним та педагогічним вмінням і службовим етикетом.

Із визначення можна вивести компоненти професійної культури юриста. До них належать практично усі види культури особи юриста. Слід звернути увагу на те, що кожний вид культури особи юриста увібрав у себе необхідні аспекти виду культури в цілому. Причому це можуть бути як правові, так і не правові аспекти, оскільки для професійної діяльності юриста важливе значення має кожне досягнення культури. Різні види культури юриста є також і критеріями його професійної культури, серед яких знаходиться культура професійних дії, правових відносин, мислення і т. ін. Ці критерії велике значення мають для підтвердження правового статусу юриста.

Суть правового статусу юриста складають його права та обов'язки, які визначені вищезгаданими законами. Вони розкривають значення кожного юриста в суспільстві, дають можливість зміцнити свої правові позиції, обстоювати інтереси народу. Правовий статус — динамічний. Він постійно модифікується, удосконалюється в залежності від розвитку суспільства. Для професійної культури правовий статус є методологічною основою, він впливає на професійну дисципліну, поведінку юриста, законність, службові стосунки, організацію праці та ін.

Оскільки професійна культура юриста об'єднує всі види культури особи правника, то всі принципи та функції цих видів культури належать також і професійній культурі. Але тут є і свої особливості. Зокрема, існують власні принципи та функції.

Так, власні принципи професійної культури юриста мають загальний та спеціальний характер. До загальних принципів слід віднести: захист прав юриста; рівність усіх юристів перед законом; підпорядкування всіх відомчих актів закону; єдність прав та обов'язків юриста; презумпція невинуватості юриста.

Принцип захисту прав юриста передбачений у вищезгаданих законах. Однак для його реалізації необхідно як мінімум дві умови: притаманність юристам високих моральних якостей; віра у дії юристів під час виконання ними службових обов'язків. На даний час реалізація наданих юристам прав часто викликає сумніви з боку держави та її громадян у їх правомірності чи законності, що інколи виправдано. Дії даного принципу пов'язані як із добром кадрів, соціально-побутовими умовами, фінансовим забезпеченням, так і з виконанням державою своїх обов'язків перед юристами.

Рівність усіх юристів перед законом забезпечується ст. 24 Конституції України. Тобто незалежно від посади юрист зобов'язаний виконувати правові норми і нести юридичну та інші види відповідальності за їх порушення.

Такий принцип професійної культури як підпорядкованість усіх відомчих актів закону полягає у недопущенні викривленої регламентації службової діяльності. Така «деталізація» відомчих актів негативно відбивається на професійній культурі.

Принцип єдності прав та обов'язків гарантує міцність правових норм, забезпечує виконавську дисципліну юристів. Справа в тому, що лише одні права чи лише одні обов'язки знижують наполовину юридичні служби. Звичайно, за наявності прав обов'язкове їх використання, а при наявності обов'язків — неухильність їх виконання. Таким чином, використання та виконання є основними засадами необхідної і достатньої умови професійної культури юриста.

На жаль, в юридичних органах на сьогодні доводиться констатувати у багатьох випадках наявність значної забю-рократизованості. У професійній культурі (у сфері ведення документації) повинно існувати розмежування поняття бюрократизму. Тут є два аспекти цього розуміння: допустимі елементи бюрократизму; безмежні прояви бюрократизму.

Так, культура професійних дій інколи вимагає певної формальності, елементів бюрократизму, що регламентується законом і тільки нам. Наприклад, обов'язковими є різні протоколи, пояснення осіб, причетних до скоєння злочинів, висновки експертів, довідки, ухвали і т. ін. Однак відомчі нормативні документи шляхом «деталізування», «уточнення», «доповнення» часто насичені своєю регламентацією, власними вигадками, застереженнями у регулюванні юридичної діяльності. Також цьому сприяють різні усні вказівки інстанцій, телеграми, службові перевірки тощо. Таке поширене явище створює складності у юридичній роботі, тому шлях до його вирішення вбачається у підвищенні рівня професійної культури

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ

Отже, професійна культура юриста покликана визначати межі поширення моральних норм на службову діяльність; відтворювати загальнолюдські цінності, українські традиції та звичаї, теоретично обґрунтовувати їхню необхідність, сутність та специфіку проявів на практиці; відображати норми службової поведінки юристів; давати їй критично-ціннісний аналіз, сприяти вибору тих чи інших правил взаємостосунків та принципів професійної моралі.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ ЮРИСТІВ. ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ

У цілому взаємодія права і правосвідомості має конструктивний характер. Разом з тим на певних етапах розвитку держави і права можуть створюватися історичні передумови для формування дефектної правосвідомості, яка є антиподом високої правової культури.

Деформація правосвідомості проявляється у викривленні уявлень про цінність права. Традиційно її зводять до правового нігілізму. Однак він є лише одним з різновидів названого явища. Іншими проявами дефектної правосвідомості є: правовий інфантилізм, правовий ідеалізм, правовий дилетантизм та «переродження» правосвідомості. Спільним для всіх видів деформації є правова неосвіченість, низький рівень правосвідомості і політико-правової культури суб'єктів права. Разом з тим кожен з названих видів деформації має і свою специфіку.

Правовий інфантилізм проявляється у несформованості правових знань або їх недостатній глибині, однак при особистій переконаності в наявності належної юридичної підготовки. Він розглядається як відносно м'яка за наслідками форма деформації правосвідомості. Найбільшого поширення правовий інфантилізм набуває серед працівників правоохоронних та інших правозастосовчих органів, які не здобули фундаментальної юридичної освіти.

Правовий ідеалізм (романтизм) характеризується таким станом правосвідомості громадян, зокрема посадових осіб державного апарату, при якому відбувається переоцінка реальних можливостей форм права впливати на суспільні відносини і процеси.

Хоча ідеалізм і має протилежну нігілізму спрямованість, та за своїми деструктивними наслідками він становить не меншу загрозу для суспільства. Очікування від права результатів, які воно об'єктивно не здатне забезпечити, закономірно призводить з часом до розчарування в ньому і далі до нігілістичних поглядів і оцінок права. Так, на етапі виборення незалежності України і прийняття її Конституції значна частина суспільства мала ілюзію щодо можливості шляхом прийняття нового законодавства, копіювання зарубіжного досвіду забезпечити європейський рівень життя. За 10 років незалежності тільки парламентом було прийнято близько 2000 законів, а ще 10 000 підзаконних нормативно-правових актів видано Президентом України, Кабінетом Міністрів, іншими органами виконавчої влади. Однак помилковий вибір предмета регулювання, відмова від проведення попередньої правової, економічної, соціальної експертизи нормативних актів, недосконалість використовуваної законодавчої техніки, відсутність системного підходу при реформуванні певної сфери суспільних відносин і, нарешті, відсутність необхідних політичних, економічних, соціальних, культурних передумов для їх реалізації унеможливило досягнення очікуваних результатів, а відтак

породило кризу довіри значної частини суспільства до законодавства і парламенту.

Правовий дилетантизм означає вільне поводження із законом (поверхове або неадекватне тлумачення правових норм, відсутність системного підходу при їх оцінці тощо) або з оцінкою юридичної ситуації, що в цілому обумовлено легковажним ставленням до права. Особливої небезпеки ця форма може набути в разі тиражування таких підходів через засоби масової інформації (наприклад, всупереч дії презумпції невинуватості твердження про визнання особи до судового рішення винною в скоєнні злочину).

Правова демагогія передбачає легковажне або свідоме здійснення такого впливу окремої особи або громадських організацій на свідомість людей, наслідком якого стає формування однобічного або викривленого уявлення про правову дійсність. Небезпека правової демагогії полягає в тому, що особа, яка на неї орієнтується, припускає наявність певної цінності права, усвідомлює існування довіри до нього з боку інших і саме тому використовує його для досягнення власних корисливих інтересів, прикриваючи свої наміри розмовами про суспільне благо. Найбільшого поширення така форма деформації правосвідомості набуває під час проведення виборів або референдумів і супроводжується використанням широких можливостей засобів масової інформації та реклами впливати на суспільну думку (чорний піар).

Найпоширенішою, а відтак і особливо небезпечною, формою викривлення правової свідомості є правовий нігілізм, який має широкий діапазон проявів: від скептичного ставлення до права, легативного ставлення до правових форм організації суспільних відносин, через заперечення соціальної цінності права і до свідомого ігнорування вимог закону. Правовий нігілізм слід відрізняти від конструктивної критики чинної системи права, юридичної практики, діяльності правоохоронних органів, яка сприяє виявленню існуючих недоліків і спрямована на удосконалення правової системи держави.

До основних рис сучасного правового нігілізму належать: гордовито-зневажливе, поблажливо-скептичне сприйняття права масове поширення як серед населення в цілому, так і серед представників державної влади багатоманітність форм прояву — від кримінальних до легальних, від парламентсько-конституційних до мітингово-охлократичних поєднання його з деструктивною критикою і популістською спрямованістю сполучення правового нігілізму з політичним та етичним нігілізмом, що створює деструктивну ситуацію в суспільстві і державі.

Проявів правового нігілізму багато. Найпоширенішими серед них є:

- «війна законів», тобто видання суперечливих або таких, що виключають дію один одного, нормативно-правових актів, невідповідності законів конституції, а підзаконних нормативних актів законам (наприклад, існування в старому Кримінальному кодексі статті, яка передбачала смертну кару, при

запереченні існування такого покарання статтями 3 та 21 Конституції України)

- неузгодженість дій окремих гілок влади у проведенні правової політики
- підміна законності політичною, ідеологічною або прагматичною доцільністю
- свідоме недотримання або невиконання правових приписів органами державної влади, організаціями та громадянами (наприклад, ухилення від сплати податків суб'єктами підприємницької діяльності)
- порушення прав і свобод людини і громадянина
- неповага до правоохоронних органів, протидія їх законним вимогам тощо.

Правовий нігілізм може існувати як на рівні ідеології, так і на рівні практики. В першому випадку йдеться про розробку таких теорій, концепцій, доктрин (наприклад, ідеологія марксизму-ленінізму), в яких на теоретичному рівні обґрунтовуються думки про те, що право не має самостійної соціальної цінності, а має цінність лише інструментальну, внаслідок чого розглядається як щось другорядне, як похідне від держави явище. Значно більшу небезпеку становить правовий нігілізм, коли погляди реалізуються на практичному рівні. Це втілюється в протиправну поведінку (діяльність) людей та їх організацій або, як найбільш негативний прояв, в протиправну політику державної влади, яка втілюється в масовому порушенні прав і свобод громадян або навіть терорі стосовно окремих осіб, етнічних, релігійних, соціальних груп, політичних сил.

Причини правового нігілізму можуть бути різними. Так, поширення нігілістичних поглядів на право пояснюється історичними чинниками. Україна протягом тривалого часу входила до складу Російської імперії і Союзу РСР, де порушення прав і свобод людини, створення репресивного законодавства, недосконалість правосуддя і його залежність від виконавчої влади було нормою життя. В ті часи не людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, а влада вважалася найвищою соціальною цінністю, що кваліфікувалася як одна із визначних засад російської-радянської історії. Внаслідок цього право і закон розглядалися як другорядні щодо держави явища. Теоретичним підґрунтям правового нігілізму тривалий час була ідея про буржуазний за своєю сутністю характер держави і права, які приречені на відмирання після перемоги соціалістичної революції, та про диктатуру пролетаріату як владу, що не може бути пов'язаною або обмеженою законом.

На етапі переходу України від тоталітарного минулого до демократичного устрою суспільного і державного життя певний розвиток нігілістичних поглядів на право обумовлений політичними, економічними та соціальними кризовими явищами, незавершеністю конституційної, адміністративної, правової і судової реформ, невідлагодженістю механізму реалізації прийнятих законів, розвитком правового ідеалізму тощо.

Розвитку нігілістичних поглядів та установок, особливо серед молоді, на сьогодні суттєво сприяє романтизація злочинного світу в кінематографі, в

художній літературі та інших сферах мистецької діяльності. «Переродження» правосвідомості обґрунтовано визнається одним з найнебезпечніших проявів деформації правосвідомості громадян. Йому притаманна максимальна ступінь викривлення правових ідеалів, свідченням чого стає свідоме скоєння людиною навмисних, переважно тяжких кримінальних злочинів, мотивами яких найчастіше стають жорстокість, користь та ін. Особливу небезпеку становлять такі види «переродження» правосвідомості, наслідком яких є організована злочинність і корупція, що завдають значної шкоди процесу реалізації принципів верховенства права, недоторканності основних прав і свобод людини, становлення демократичної, правової держави, підвищенню рівня правової культури особистості і суспільства в цілому.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

Отже, в Україні, яка стала на шлях просування до демократичної, правової державності, де діють принципи верховенства права і правового закону, боротьба з деформацією правової свідомості повинна розглядатися як пріоритетний напрямок діяльності компетентних державних органів і суспільства в цілому. На рівні державної політики повинен бути розроблений комплекс спеціальних засобів протидії деформації правосвідомості, зокрема правовому нігілізму. До таких напрямків слід віднести: завершення конституційної, правової, адміністративної, судової реформ подолання політичної та економічної кризи підвищення ролі та ефективності суду удосконалення організації та забезпечення ефективності функціонування системи правоохоронних органів організація системи правового виховання і освіти, здійснення ефективної профілактики правопорушень якісна підготовка і перепідготовка юридичних кадрів тощо.

4. ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ЗНАЧЕННЯ

Сьогодні прийнято говорити про професійну етику лікаря, педагога, адвоката, журналіста, депутата, судді, відповідні етичні кодекси в бізнесі, у військових, у сфері торгівлі, існують міжнародні етичні кодекси для працівників музеїв, товариства Червоного хреста і в рамках інших міжнародних організацій. В силу поглиблення професіоналізації праці перед спеціалістами різноманітних напрямів все частіше виникають моральні колізії, вирішити які, спираючись тільки на професійні знання не можливо.

Більше того, професійне захоплення, позбавлене моральних критеріїв та цінностей, може бути небезпечним як для самої людини, так і для оточуючих, а в більш широких масштабах — і для суспільства в цілому. Тому проблеми професійної етики зовсім не зайвий додаток до професійної освіти. Професійна етика обумовлена особливостями деяких професій, корпоративними інтересами, професійною культурою. Люди, що виконують однакові, або близькі професійні функції, виробляють специфічні традиції,

об'єднуються на основі професійної солідарності, підтримують репутацію своєї соціальної групи.

Ми можемо стверджувати, що кожна трудова діяльність (незалежно від професії) базується на моральній системі суспільства. Проте, існує безліч професій, де такі поняття як обов'язок, совість, справедливість не є головними в професійній діяльності людини. Можна бути блискучим музикантом чи фізиком, неабияким інженером чи висококласним токарем і, незважаючи на нестерпний і корисливий характер, користуватися репутацією відмінного фахівця. Приходячи в ці професії, люди не складають ніяких присяг, не створюють кодексів честі тощо. Тут головна роль належить таланту, вмінню, майстерності і працьовитості.

Наприклад, норозливому і скандальному музиканту його відштовхуючі властивості не перешкоджають блискуче зіграти свою партію. Хто стане цікавитися особистими якостями кулінара, покуштувавши смачно приготовану їжу? Тут завжди на першому місці — професіоналізм.

В кожній професії є свої моральні проблеми. І є професії, де вони виникають особливо часто, і потребують підвищеної уваги з моральної сторони, тобто є професії, моральний аспект в яких відіграє основоположну роль (лікарі, депутати, вчителі, юристи). У в цих сферах діяльності спостерігається особливо велика залежність однієї людини від іншої, і результати професійної діяльності можуть мати доленосне значення для інших людей. Це професії, де «об'єктом праці» виступають живі люди, де в процесі професійної діяльності відбувається вторгнення у внутрішній світ людини часто в критичних життєвих ситуаціях. Відповідно до професіоналів, які займаються такою діяльністю, суспільство висуває не тільки вимоги загальної моралі (що стосуються будь-якої людини незалежно від професії), але і специфічні моральні вимоги. Більше того, моральність представника такої професії буде показником рівня професійності. І не треба про це забувати.

Отже виникає така галузь наукового знання, як професійна етика. Проте є дискусія з приводу визначення професійної етики. Одні вчені вважають, що професійна етика виникає як наука про професійну мораль, яка складається з „особливих” норм моралі, що доповнюють загальні моральні принципи. Інші вчені, навпаки, вважають, що деякі моральні норми і принципи в професійній етиці повинні бути обмежені (наприклад, лікар може бути не завжди правдивим, юрист — не завжди гуманним). Третя група вчених вважає, що неправильно шукати якісь особливі моральні норми для професіоналів, як неправильно і обмежувати (ігнорувати) загальні норми.

Професійна етика — система конкретизованих моральних норм і принципів з врахуванням особливостей тої чи іншої професійної діяльності людей.

Професійна етика — специфічний моральний кодекс людей визначеної професії (А.С.Кобликов).

Професійна діяльність, об'єктом якої стають живі люди, утворює складну систему взаємоперехідних, взаємозумовлених моральних стосунків. До цієї системи належить перш за все:

1. Ставлення спеціалістів до об'єкта праці (слідчий - обвинувачений, лікар – хворий).
2. Стосунки спеціаліста з колегами (адвокати між собою).
3. Ставлення спеціаліста до суспільства (призма професійної діяльності, анекдот).

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ

Професійна етика є збірним поняттям, вона охоплює весь спектр професійних відгалужень етики: медичної, юридичної, педагогічної тощо.

Професійна етика поширюється на ті професії, до яких пред'являють підвищені моральні вимоги.

5. СПЕЦИФІКА ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ І ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ЕТИКИ

У центрі уваги юридичної етики знаходиться питання щодо ролі, характеру та ступеня впливу морально-етичних категорій — добра і зла, обов'язку і совісті, справедливості та відповідальності, гідності та честі або їхньої відсутності на професійну діяльність юристів усіх професій.

Постійне спілкування з людьми, необхідність прямого втручання і часті в їх долях зобов'язує представників окремих професій виконувати моральні норми завжди і скрізь. Це спеціалісти, від непередуманих слів і рішень яких можуть настати незворотні наслідки (наприклад, позбавили волі невинного). Це важливо, якщо людина за збігом обставин попадає під владу посадової особи, від якої залежить її подальша доля. За таких обставин на перший план виступають властивості морального характеру, що притаманні цій посадовій особі, її моральні принципи і ставлення до конкретних обставин. (золоте правило, посадової особи).

Особливе значення юридичної етики зумовлене специфікою професійної юридичної діяльності, а також важливими соціальними функціями, які виконують юристи.

До такої специфіки належить:

1. основні юридичні професії включають наявність влади над іншими людьми і вирішення їх доль.
2. крім того, функціонування однієї з гілок влади, а саме судової, повністю забезпечують юристи. Переоцінити соціальне значення суду важко, оскільки суд — це основний орган, де повинна бути відновлена справедливість.
3. повноваження, закріплені за посадами, які обіймають юристи, є досить широкими, а відповідно породжують серйозні моральні, матеріальні та правові наслідки.
4. рішення винесені окремими посадовими особами (наприклад, судді) виносяться від імені України, а тому неправомірне або несправедливе рішення, по-перше шкодить особі, щодо якої воно прийняте, по-друге, дискредитує не тільки самого юриста, але і державу в цілому.
5. робота юристів — це постійний розгляд і вирішення міжособистісних конфліктних ситуацій, де зіштовхуються діаметрально-протилежні інтереси, і їх вирішення має бути справедливим. Оскільки незаконне, несправедливе розв'язання конфлікту — це причина виникнення нового.
6. спілкування з людьми під час здійснення професійних обов'язків дуже часто відбувається в критичних ситуаціях в режимі підвищеної психологічної напруги (слідчий — обвинувачений, суддя — засуджений). Проблема в тому, що в нервовому напруженні значно важче дотриматися моральних норм.
7. важливою особливістю професії юриста є гласність, „прозорість” процесу роботи, можливість об'єктивної оцінки діяльності посадової особи. Це зобов'язує юриста контролювати емоції, тому що кожне промовлене слово

має свої наслідки, і йдеться не тільки про зміст слів, але й про манеру висловлюватись.

Юристи, які наділені повноваженнями у відповідності до законів розв'язувати конфлікти та суперечки, несуть підвищену моральну відповідальність за свої дії. Моральні проблеми завжди супроводжують людей юридичної професії. Таким чином особливості професії юриста обумовлюють існування юридичної етики.

ВИСНОВКИ ДО П'ЯТОГО ПИТАННЯ

Отже, професія юриста має важливе соціальне значення і є необхідною для нормального функціонування суспільства. Якщо узагальнити, основною метою діяльності юриста є забезпечення справедливості.

6. ЮРИДИЧНА ЕТИКА ЯК ВИД ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ: ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ. ВІДМІННІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ЕТИКИ І ЕТИКИ ПРАВА

Юридична етика — це вид професійної етики, що досліджує застосування загальних норм моралі під час здійснення специфічної професійної діяльності юристами, зокрема моральні проблеми, які виникають під час такого застосування.

Юридична етика переносить досліджувані етикою абстрактні моральні категорії на практичний ґрунт, пропонує шляхи втілення їх у реальне життя, сприяє моралізації професійної діяльності, додає їй морального змісту. Ви напевно неодноразово чули такий термін як етика права. Постає питання, а що ж таке правова етика або етика права? Ці поняття не слід ототожнювати.

Предметом етики права є моральний зміст права: його онтологія, основні цінності, норми, а також практика реалізації цього змісту в різних правових системах (або умовах).

Тоді як предмет юридичної етики — це відношення або ставлення спеціаліста, професіонала до змісту і цінностей права, законодавчих норм, правил, і реалізація цього відношення в професійній діяльності.

Суб'єктом етики права є кожен дієздатний громадянин. Етика права у суб'єкта права — явище довільне. Вона передбачає своєрідну реакцію на зовнішнє право, закони. Проявляється ця реакція у внутрішній позиції людини, які прямо пропорційно впливає на зовнішню поведінку (правомірну чи ні).

Суб'єктом юридичної етики є спеціаліст, який безпосередньо реалізує професійній практиці своє відношення до права. Закон по-різному може бути використаний, і це залежить більшою мірою не від закону, а від особи, яка його застосовує.

У суб'єкта етики права на перший план виходить ціннісне ставлення до права, його роль в нормативній творчості та застосуванні права є мінімальною і опосередкованою.

ВИСНОВКИ ДО ШОСТОГО ПИТАННЯ

Таким чином, у суб'єкта юридичної етики ціннісне відношення відходить в тінь, а на першому місці стає знання нормативних документів і вміння їх застосовувати, тобто знання букви закону. При чому у юриста-фахівця знання може не співпадати з внутрішньою моральною оцінкою норми закону. В такому випадку виникає внутрішній конфлікт між особистою людською позицією і позицією спеціаліста. Саме такі проблеми покликана досліджувати юридична етика.

7. СТРУКТУРА, ВИДИ І НОРМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЮРИСТА

Структура юридичної етики — це внутрішня побудова її знань. Можна виділити загальну та особливу частину юридичної етики. В загальній частині етики досліджується поняття юридичної етики, її призначення, історичний шлях розвитку і міжнародне визнання галузі знань тощо. Особлива частина дає уявлення про значення і роль етичних категорій стосовно спеціалізованих інститутів юридичної професії.

За ознаками спеціалізації юридичну етику слід поділити на:

1. суддівську етику;
2. етику слідчого;
3. прокурорську етику;
4. адвокатську етику;
5. етику нотаріуса;
6. етику юрисконсульта;
7. міліцейську етику.

Крім того, з появою у складі Мін'юсту Державної виконавчої служби, а також Державного департаменту України з питань виконання покарань, пов'язаних з вкрай болючими питаннями виконання судових рішень та вироків, чільне місце в зазначених органах відведено юристам, а відповідно вимогою часу є створення щонайменше ще двох галузевих юридичних етичних систем.

Щодо видів юридичної етики, то можемо говорити про офіційну етику, корпоративну етику і традиційну етику.

Офіційна етика — це етичні вимоги, що містяться в правових нормах, невиконання яких може мати негативні наслідки (звільнення з посади, відсторонення від справи).

Корпоративна етика — це сукупність етичних правил, що містяться в документах, прийнятих добровільно представниками будь-якої професії, галузі, громадського об'єднання і обов'язкові до виконання особами, що до них належать (це суддівська, адвокатська етика). Крім офіційної та корпоративної етики існують взаємини, не врегульовані будь-якими правилами, крім вимог загальної вихованості і внутрішньої інтелігентності юристів. Так, не повинен адвокат, суддя, слідчий у присутності клієнта

образливо відгукуватися про роботу колеги, навіть якщо клієнт з ним не знайомий. Це вимоги традиційної етики.

За рівнем формальних вимог юридична етика може бути представлена документами такого рівня:

1. міжнародний — вимоги якого сформульовані та викладені в актах, прийнятих на міжнародних форумах юридичної громадськості, що обов'язкові для правових відомств і співтовариств країн, які підписали ці акти. (Кодекс поведінки посадових осіб по підтримці правопорядку, прийнятий на 34 сесії Генеральної Асамблеї ООН 17 грудня 1979 р. у м. Нью-Йорку) та ін.;

2. європейський - вимоги якого сформульовані та викладені в актах, прийнятих на європейських форумах юридичної громадськості й обов'язкові для правових відомств і співтовариств держав, що підписали ці акти (Кодекс правил здійснення адвокатської діяльності адвокатів європейського співтовариства, прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні в Страсбурзі в жовтні 1988 р.), та ін.;

3. вітчизняний - вимоги якого сформульовані та викладені у відповідних актах українського значення: «Правила адвокатської етики», «Правила поведінки державних службовців» та ін.

4. регіональний - вимоги якого сформульовані та викладені в актах, прийнятих на колегіальних зборах представників конкретної професії регіону, які носять рекомендаційний характер лише для представників цієї професії певного регіону.

ВИСНОВКИ ДО СЬОМОГО ПИТАННЯ

Таким чином, етична норма, на відміну від норми правової, не спричиняє санкцій, передбачених законом, якщо порушення етичних вимог не переростає в правопорушення. Етичні норми містять, переважно, рекомендаційний характер. Однак за деякі етичні порушення передбачені та можуть застосовуватися санкції корпоративного впливу, що можуть мати правові наслідки.

ВИСНОВКИ

Отже, культура юриста-професіонала повинна бути більш високою, ніж правова культура особистості - не юриста, що в значній мірі визначається розвитком професійного мислення юриста. Правова культура - невід'ємна частина загальної культури народу, базується на її засадах, є відображенням рівня її розвитку, менталітету народу.

Формування правової культури не є відокремлений процес від розвитку інших видів культури - політичної, моральної, естетичної. Це комплексна проблема. Їх об'єднує спільність завдання - створення морально-правового клімату в суспільстві, який гарантував би особистості реальну свободу поведінки в поєднанні з відповідальністю перед суспільством, забезпечував би її права, соціальну захищеність, повагу її гідності, тобто поставив би людину в центр економічних, соціальних, політичних, культурних процесів. Залежно від носія правової культури розрізняють три її види: правова культура суспільства; правова культура особистості; правова культура професійної групи.

Професійна культура юриста покликана визначати межі поширення моральних норм на службову діяльність; відтворювати загальнолюдські цінності, українські традиції та звичаї, теоретично обґрунтовувати їхню необхідність, сутність та специфіку проявів на практиці; відображати норми службової поведінки юристів; давати їй критично-ціннісний аналіз, сприяти вибору тих чи інших правил взаємостосунків та принципів професійної моралі.

В Україні, яка стала на шлях просування до демократичної, правової державності, де діють принципи верховенства права і правового закону, боротьба з деформацією правової свідомості повинна розглядатися як пріоритетний напрямок діяльності компетентних державних органів і суспільства в цілому. На рівні державної політики повинен бути розроблений комплекс спеціальних засобів протидії деформації правосвідомості, зокрема правовому нігілізму. До таких напрямків слід віднести: завершення конституційної, правової, адміністративної, судової реформ подолання політичної та економічної кризи підвищення ролі та ефективності суду удосконалення організації та забезпечення ефективності функціонування системи правоохоронних органів організація системи правового виховання і освіти, здійснення ефективної профілактики правопорушень якісна підготовка і перепідготовка юридичних кадрів тощо. Професійна етика є збірним поняттям, вона охоплює весь спектр професійних відгалужень етики: медичної, юридичної, педагогічної тощо. Професійна етика поширюється на ті професії, до яких пред'являють підвищені моральні вимоги. Професія юриста має важливе соціальне значення і є необхідною для нормального функціонування суспільства. Якщо узагальнити, основною метою діяльності юриста є забезпечення справедливості.

У суб'єкта юридичної етики ціннісне відношення відходить в тінь, а на першому місці стає знання нормативних документів і вміння їх застосовувати, тобто знання букви закону. При чому у юриста-фахівця знання може не співпадати з внутрішньою моральною оцінкою норми закону. В такому випадку виникає внутрішній конфлікт між особистою людською позицією і позицією спеціаліста. Саме такі проблеми покликана досліджувати юридична етика. Етична норма, на відміну від норми правової, не спричиняє санкцій, передбачених законом, якщо порушення етичних вимог не переростає в правопорушення. Етичні норми містять, переважно, рекомендаційний характер. Однак за деякі етичні порушення передбачені та можуть застосовуватися санкції корпоративного впливу, що можуть мати правові наслідки.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до практичних занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету або у книжковому фонді навчально-методичного кабінету кафедри загальноправових дисциплін.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.